له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکۍ

GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008

نړیوال ښاری انکشاف، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر، ۲۰۰۸

ډاکتر محمد یونس

2008 م

ترجمه: داکتر امیر محمد منصوری

کابل، ثور، ۱۴۰۱ هش،

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی

ډاکټر محمد یونس

مقدمه

دغه لیکنه د ډاکټر محمد یونس د *«له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی* (۲۰۰۸ م) Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism (2008) د مقالې مستقیمه ژباړه ده. د ډاکټر یونس دغه لیکنه لومړی ځل په ۲۰۰۸ م کال د *نړیوال ښاری انکشاف (علمی مجله)، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر، ۲۰۰۸ م GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008* کې نشر شوي وه چې وروسته بیا د هغه په همدغه عنوان د کتاب په لومړي فصل کې هم راوړل شوه.

دغه موجوده مقاله په واقعیت کې د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور فلسفي او نظري مبادي توضیح کوي، نو ځکه مې ښه و بلله چې د کتاب دغه فصل وژباړل شي. پدې ترتیب سره هیله کیږي چې دغه لیکنه له یوې خوا دفقر اړوند د بشری ستونځو هغه عوامل او ریښې چې د سرمایه داری نظام په ماهیت کې تر سترګو کیږي ، یو څه توضیح کړي، او له بلې خوا به د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور نظري مبادي او ماهیت د سرمایه داري نظام سره د مقاریني له لارې بیان شي.

د ډاکټر یونس له نظره سرمایه داري نظام په ماهیت کې د «اعظمې ګټې» په ترلاسه کولو بنا شوی وي، او پدې ترتیب سره د بشري ستونځو د حل په ځای د ډیرو نورو بشري ناورینونو سبب ګرځیدلای شي. له بلې خوا، البته د ډاکټر یونس له نظره، د «ټولنیز کاروبار» تصور د سرمایه داری نظام یو بدیل کیدای شي چې د بشري ستونځو د حل لپاره په مؤثر ډول کار وکړي. ټولنیز کاروبار هم د آزاد بازار د معمول شکل په شان د عرضې او تقاضا د اصل له مخې تنظیمیږي، خو ګټه یې بیا د پانګه وال نه بلکې د وړو متصدیانو وي- پانګه اچوونکي هم پخپله د ټولنې غریب قشر وي، خو د ګرامین بانک په شان نهاد یا افراد د کاروبار لپاره لازمې پانګه د قرضې په توګه ورکوي.

د ډاکټر یونس له نظره په کاروبارونو کې د ټولنیز مسؤلیت د زیاتوالی او ټولنیزو ښیګڼو ته د توجه کولو له لارې به د سرمایه داري نظام منفی جانبی عوارض، چې تر ډیره د «اعظمی ګټې) د تر لاسه کولو له تصور څخه سرچینه اخلی، را کمه شی. د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، به هر انسان، که غریب هم وي، د کاروبار وړتیا لري، خو د کاوربار د پیلولو او پر مخ بیولو لپاره هغه لازم عناصر (سرمایه او واک) نلري، چې دا بیا د ټولنیر کاروبار د تصور له لارې لاسته راتلای شي.د ګرامین بانک د ایجاد اساسي هدف په بنګله دیش کې غریبانو ته بې له تضمین څخه د وړو قرضو اسانتیا برابرول او هغوی وړو کاروبارونو ته هڅول وو. پدې ترتیب سره به واړه متشبثین د کاروبار د ایجادولو وړتیا پیداکړي.

دغه مفکورې او تجربې کیدای شي زموږ په هیواد کې هم د استفادې وړ شي اوهیله ده چې ځوان متشبثین او متقي متمویل اشخاص به یو څه ځینی زده کړای شي. لیکنه د هر چا لپاره ، خو په خاصه د کاروباري لوستونکو او د پوهنتونی علومو په نهادونو کې د استفادي لپاره توصیه کیږي.

والله علی مانقول و کیل

منصوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د داکتر محمد یونس لنډه پېژندنه

محمد یونس په بنگله دیش کې د گرامین بانک (د کلیو بانک) موسس دی . دغه بانک په ۲۰۰٦ م کالی کې ۴,۷ میلیونه وړو قرضه اخیستونکو ته ٦,۳۸ میلیارد ډالر قرضه ورکړې وه. دقرضو د بیرته تر لاسه کولو لپاره، گرامین بانک د (د پیوستون گروپونه) له سیستم څخه کار اخیست. دغه غیر رسمی کوچني گروپونه له یو بل سره په گډه له بانک څخه د قرض اخیستو درخواست کوي او د پیوستون د گروپ هر غړی د گروپ د نورو غړو د ضامین په توگه عمل کوي. پدې ترتیب سره له فقر څخه د نجات او اقتصادي پرمختگ لپاره دوی د یو بل د هڅو ملاتړ کوي.

داکتر محمد یونس یو بنگله دیشئ د ټولنیز کار ایجادونکئ، بانکدار، اقتصاددان او مدنی فعال وو. داکتر محمد یونس ته د گرامین بانک (د کلیو بانک) د تاسیس او کوچنیو پانگه اچونو او د قرضو اخیستنو په اړه د نوښتگرو کارونو له امله په ۲۰۰٦ م کال د نوبل جایزه ورکړل شوی وه. د گرامین بانک د قرضه اخیستو د نوښتونو له برکته د بانکونو له خوا د قرض ورکولو دغه سیستم پخپله د ټولني په هغه غریب قشر پوری تعلق پیدا کړ چې په پخوا کې د مروجو بانکي قرضه اخیستو څخه محروم وو. داکتر یونس او گرامین بانک ته دغه د نوبل جایزه د « د کوچنیو قرضو د اعتبار له برکته د ټو لني د غریب قشر د ټولنیزو او اقتصادي پراختیاوو او پرمختگ په لاره کې د ددوی د هڅو» له امله ورکړل شوی وه.

محمد یونس او گرامین بانک ته د سولی د نوبل د جایزی په مراسمو کې د ناروی هیواد د نوبل کمیټې ډاگیزه کړه چې « پایدار سوله تر هغو نشي تر لاسه کیدای تر څو چې د ټولني ټول وگړي له فقر څخه د خلاصون یوه لاره و نه مومي».

کمیټي زیاته کړه چې « یونس او گرامین بانک دا وښوده چې حتی د غریبانو هغه ډیر غریبان یې هم کولای شي د خپل پرمختگ لپاره هڅې وکړي». محمد یونس ته د نوبل د سولی په جایزې برسیره نوري متعددې جایزې هم ورکړل شوي دي؛ مثلا: په ۲۰۱۰ م کال کې د پنوسلوانیا د پوهنتون لخوا محمد یونس په تیرو ۲۵ کلونو کې د نړی د ۲۵ ډیر اغیزمنو افرادو له جملي څخه بلل شوی وو.

ډاکتر یونس د یوه بل ډیر لوستل شوي مشهور کتاب مؤلف هم ده: د غریبانو بانک: «واړه قرضونه او د نړیوال فقر په ضد مجادله Banker of the Poor: Micro- Lending and the Battle Against World Poverty

د ۲۰۱۱ م کال د فبروري په میاشت کې محمد یونس له څو نورو سره په گډه د « ټولنیز کسب اوکار- د یونس نړیوال نوښتگر عمل » بنیاد کینښوود. د ډاکتر یونس دغه بنیاد په ټوله نړی کې د ټولنیزو معضلو د حل لپاره ټولنیز کسب او کار ایجاد او هغه ته یې توسعه ورکوله. سربیره پردې دغه بنیاد «د بشری نوي پانگې په اړه د یونس د لید لوری د تحقق او کاروني» نړیوالی اداري اجرائیه غړی په توگه د ودې په حال کې هیوادونو کې د ټولنیزو کاروبارونو د توسعې لپاره هم آسنتیاوې برابروي او د ودې په حال کې هیوادونو کې دولتونو، شرکتونو، نهادونو او غیر دولتي سازمانونو ته مشاورتی خدمتونه تهیه او وړاندي کوي.

ډاکتر یونس د چیټاگنگ په پوهنتون کې د اقتصاد استاد هم وو خو په ۲۰۱۲ م کال د گلاسکو د پوهنتون ریس وگمارل شو چې تر ۲۰۱۸ م کار پوري یې هغهدنده تر سره کوله. محمد یونس د گرامین بانک موسس او مدیره هیئت غړی وو خو د ۲۰۱۱ م کال د مارچ په میاشت کی د بنگله دیش حکومت نوموړی د تخلفاتو او د عمر د زیاتوالي په وجه له دغو وظایفو څخه برطرف کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. یو نوی ډول کاروبار

په ۱۹۹۱ م کال کې د شوروی اتحاد تر پاشل کیدو وروسته د آزاد بازار[1] تصور د نړۍ په مخ خپور شو. د آزاد بازار اقتصاد په چین، جنوبی اسیا، د جنوبی امریکا په ډیره برخه، غربی اروپا او حتی په پخواني شوروي اتحاد کې خپلې ریښې وغځولې. ډیر داسې شیان شته چې آزاد بازار یې په ډیره عالي توگه تر سره کوي. که هغو ملتونو ته چې د سرمایه داري نظام اوږده مخینه لري، لکه غربی اروپا او شمالي امریکا، وکتل شي، نو د آبادی ډیرشواهد پکې لیدل کیږي. همداراز هلته موږ د تکنالوژیکي نوښتونو، ساینسی اکتشافاتو، او په تعلیمی او ټولنیزو برخوکې زیات پرمختگونه وینو. دريې سوه کاله پخوا د معاصر سرمایه داري نظام رامنځته کیدو دا ممکنه کړه چې نړۍ پدې موده کې داسی پرمختگ تجربه کړی، چې هیڅکله یې پخوا نه و لیدلی. خو له دغو بریالیتوبونو سره سره، د شوروی اتحاد تر پاشل کیدو را هیسې، چې یو نسل تیرشوی، د ناامیدي یو احساس را منځته کیدونکی ده (په سرمایه داری نظام د بې باوري احساس راټوکیدونکۍ ده).

دا باور موجود ده چې سرمایه داري نظام بریالی دی. دکاروبار وده جریان لري، نړیوال تجارت په تیزۍ سره پراخیږي، کثیرالملیتی تصدي گانې د پرمختلونکو ملتونو او په پخواني شوروي اتحاد پورې تړلیو هیوادونو په بازارونو کې خپریږی او تکنالوژیکی پرمختگ په مضاعف ډول خپلې ودې ته دوام ورکوي. خو هر څوک لدې سوکالۍ څخه برخمن ندي چې د نړیوالي آبادۍ ویش یې داسی توضیح کوي: د نړۍد عایداتو (درآمد) ۹۴ فیصده د نړۍ د نفوس ۴۰ فیصده افرادو ته ورځي، او د نړۍ پاته ۶۰ فیصده نفوس د نړۍ د عایداتو یوازې ٦ فیصده تر لاسه کوي. د نړۍ نیمایي نفوس د ورځې په له دوو کمو ډالرو گذاره کوي او تر یو بیلیون پورې انسانان بیا تر یوه ډالر هم کم عاید لري.

د نړۍ پر مخ غربت او فقر په مساوي توگه ندی تقسیم شوی: د مځکې پر مخ ځیني خاصې سیمې بیا د دغو پرمختگونو تر ټولو بدې اغیزې گالي. د افریقا نیمه صحرایي سیمې، جنوبي اسیا او د لاتین امریکا سلگونه میلیونه غریب وگړي له لوږې سره لاس او گریوان دي. داسی دوراني آفتونه، لکه د ۲۰۰۴ کال څونامي چې د هند د بحر ځینې سیمې یې په کنډوالو بدلې کړي، په دوامداره توگه سلگونه میلیونه غریب خلک وژني. د نړۍ د شمال او جنوب یعنی د نړۍ د آبادو او متباقي وگړو تر منځ فاصله نوره هم زیاته شوې ده.

یو شمیر هیوادونو چې پدې اخرو دریو لسیزو کې یې له اقتصادي پرمختگ څخه خوند اخیستی بیا د دې پرمختگ لوړ قیمت هم پری کړی دی . چین چې په ۱۹۷۰ ومو لسیزو کې یې اقتصادي اصلاحات په هیواد کې معرفي کړل یوه سریع اقتصادي وده تجربه کړه چې د نړیوال بانک د معلوماتو په بنیاد ۴۰۰ میلونه چینایی وگړي له غربت څخه وژغورل شول. (د دې په نتیجه کی اوس د نړی د فقیر نفوس تر ټولو لوی شمیر په هند کې دي ، سره لدې چې د چین نفوس وربانده زیات دی).

---

[1]. آزاد بازار (Free market) د «عرضې او تقاضا» په تصور بنا یو اقتصادي نظام ده چې د دولت کنترول پکې ډیر کم او یا هیڅ وي. برعکس یې کنترول شوی یا پلان شوی اقتصاد (Planned or controlled economy) یا اقتصادي نظام ده چیري چې دولت د تولید منابع په اختیار کې لری او د آبادۍ د ویش او د اجناسو او خدماتو قیم او د مزدورانو مزد تعینوي. د آزاد بازار او سرمایه داري نظام (Capitalism) اصطلاحات معمولا د یو او بل په مفهوم استعمالیږي خو یو څه تفاوت سره لري. که څه هم په آزاد بازار او سرمایه داري نظامونو کې عرضه او تقاضا اصل دی، چې د اجناسو د تولید او خدماتو د قیمتونو د تعیین لپاره اساس وي. سرمایه داري اقتصادي نظام د سرمایي د ایجاد او د تولیدي عواملو او د هغوی د ملکیت په مسئله باندې تمرکز لري، خو د آزاد بازار اقتصاد بیا د آبادی یا داجناسو او خدماتو په تبادله باندي تمرکز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دغو ټولو پرمختګونو بیا یو شمیر بدې ټولنیزې ستونځې را منځته کړي دي. د اقتصادي ودې په لور په بیړه کې چینایی حاکمانو دې ته وکتل چې کمپنیو یې د سیمې اوبه او هوا ککړه کړه. برسیره پر دې د پرمختګ سره سره بیا هم د مالدار او غیر مالدار (آباد او غریب) تر منځ ویش او فاصله زیاتیږي. د تخنیکی شاخیصونو ، مثلا د جینی ضریب[2] Gini Coefficient د محاسبو پر اساس د عایداتو (درآمد) تفاوت په چین کې د هند په نسبت په خراب حالت کې ده.

حتی د امریکا په متحده آیالاتو کې، چې د نړۍ د ډیر آباد هیواد په توګه شهرت لري، هم ټولنیز پرمختګ مایوسونکی دی. له دولسیزو ورو پرمختګ وروسته په اخرو کلونو کې د هغو کسانو شمیر چې په غربت کې ژوند تیروي زیات شو. تقریبا ۴۷ میلیونه خلک (چې د امریکا د نفوس تقریبا شپږمه برخه جوړوي) روغتیایی بیمې نلري او اولیه روغتیایي خدماتو ته د لاسرسي په اړه له ستونځو سره مخ دي. د ساړه جنګ[3] ترختمیدو وروسته ډیرو فکر کاوو چې دفاعي مصارف به کم او روغتیایي او تعلیمی ټولنیز پروګرامونه به زیات شي. خو د ۲۰۰۱ کال دسپتمبر تر پیښې وروسته د امریکا متحده آیالاتو حکومت په نظامي او آمینیتي فعالیتونو تمرکز زیات کړ او غریب وګړي یې له نظره وغورزول.

دغه نړیوال مسایل بې توجه هم پاته نشول.د نوي زریزې په پیلیدو سره ټوله نړۍ منسجمه شوه تر څو دغه مسایل په نظر کې ونیول شي. په ۲۰۰۰ م کال د نړۍ مشران په ملګروملتونو کې سره راټول شول او د نورو اهدافو تر څنګ یې دا وپتیله چې تر ۲۰۱۵ کابل پورې به د نړۍ د فقر کچه نیمایي ته را کښته کړي (د ۲۰۰۰ وم کال په نسبت). خو د نیمایی وخت په تیریدو سره (په ۲۰۰۸ کال) کې د دغه هدف نتایج مایوسونکې دي او اکثر ناظرین باورمند دي چې د زریزی دغه هدف به پوره نشي. (د داکتر محمد یونس – د مقالی لیکوال - په باور: بنګله دیش تر یوه حده دغه هدف ته نژدی کیدونکی دی – هیله ده چې په بنګله دیش کې به د فقر کچه په ۲۰۱۵ کال کې نیمایی ته را کښته شوي وي).

څه شی غلط دي؟ پداسی نړۍ کې چې د آزادې تصدۍ ایدیالوژۍ یو ریښتنی سیال نلري، نو د ډیرو خلکو لپاره آزاد بازار ولې ناکام شو؟ پداسي حال کې چې یو شمیر ملتونه د ډیرې سوکالۍ او آبادۍ په لور روان دي، ولې ډیر نور بیا شاته پاته شول؟

دلیل یې ساده ده: نا فلتر شوي بازارونه د دوی په موجوده شکل سره د دې لپاره ندي چې ټولنیزې ستونځې را کمې کړی، بلکې غالبا به فقر ، مرضونه، ککړتیا، فساد، جرمونه او د مساوات نشتوالی (تفاوتونه) لانور هم ورسره ډیرشي.

---

[2] د جینی ضریب یا د جینی ممیز د و لسونو په سطحه د درآمد (عایداتو) ویش بیانوي. دغه تصور په ۱۹۱۲ م کال د ایتالیایی احصائیه پوه Corrado Gini له خوا را منځته شو چې معمولا د اقتصادي غیرمساوات یو مقیاس بلل کیږي. دغه ضریب د درآمد (عاید) یا په بل عبارت د نفوس پر سر د آبادي ویش اندازه کوي او د (صفر) او (یوه) تر منځ قیمت اخلي.د دغه ضریب صفر قیمت د نفوسو تر منځ د عایداتو بشپړ مساوي او یو د هغو بشپړ غیر مساوی حالت بیانوي. د دغه ضریب د (یو) قیمت (د عاید بشپړ غیر مساوت) دا معنی لری چې په یوه ټولنه کې یوازې یو کس ټول عاید ترلاسه کوي او نور ټول بیا صفر عاید لري.

[3] سوړ جنګ (Cold war) د امریکا او شوروی اتحاد او د دوی د متحدانو تر منځ یو دوامداره کشکمش او تقابل وو. دغه نوم لومړي ځل تر دوهم نړیوال جنګ وروسته په ۱۹۴۵ م کال کې د Georg Ovel په یوه لیکلي مقاله کې ذکر شوی وو. سوړ جنګ د دغو دوو قطبونو تر منځ په سیاسي، اقتصادي او تبلیغاتی او تر یوه محدوده حده په تسلیحاتي جبهو کې یو ډول سیالي او تقابل وو. د شوروي تر ړنګیدا وروسته د ساړه جنګ تصور هم هیر شو او یو قطبي نړۍ را منځته شوه چې امریکا پکې یکه تازه ښکاریده. داسي ښکاري چې پدې اخرو کې د ناتو د دوامداره پراختیا او د روسیی انزوا او دوامداره تحقیر د یو ډول نوي ساړه جنګ بنه را منځته کوي. په سوریه او تر یوه حده په لیبیا کی د امریکا او متحدانو (ناتو) او اوسنۍ روسیي مخامخ کیدل او په اوکراپین کې روانه جګړه د یو بل ډول ساړه یا «نیمه تاوده»؛ جنګ نښې بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه (د مقالی لیکوال) د نړیوالۍ[4] نظریه تایدوم – آزاد بازار باید د هیوادونو له حدودو څخه د باندی توسعه پیداکړي، د ملتونو تر منځ تجارت اجازه ولري، او د سرمایو جریان (انتقال) او دولتونه باید بین المللی کمپنیو ته د تجارت او کاروبار اسانتیاوو چمتو کولو ته علاقمند وي، او د مالیی مناسب قوانین او اسانتیاوی ورکړي. نړیوالی (نړیوالتوب) د کاروبار د یوه عمومی اصل په حیث غریبو خلکو ته د نورو بدیلونو په نسبت ډیره ګټه رسولای شي. خو د یوه صحیح نظارت او لاربښود د نه موجودیت په صورت کې نړیوالي یو لوی باالقوه ضرر هم کیدای شي.

نړیوال تجارت د یوه سل لینه لوی جرنیلی سړک په شان ده چې پر مځکه باندې ډیرې ترافیکی څلور لارې او یو پربل باندی د تیریدو مواقع لري. که په دغسې یوه لوی سړک ترافیکی اشارې، د سرعتونو د کنترول نښې، د وزن او جګوالي محدودیتونه او یا د سړکونو نښې نه وي، نو د مځکې مخ به د لویو قدرتمندو اقتصادونو لوی ټرکونه ونیسي. واړه موټرونه – د یوه بزګر داکسن موټر، یا د بنګله دیش د غوایانو ګاډۍ او یا بایسکلي کراچۍ به له دغسې لوی سرک څخه ایستل کیږی.

د دې لپاره چې د «دوه طرفه ګټلو – دوه طرفه برد» نړیوالتوب ولرو، موږ باید عادلانه ترافیکي قوانین، ترافیکي اشارې او ترافیکي پولیس ولرو. دا اصل چې « هر څه د پیاوړي دي» بیا باید په داسی اصل تعویض شي چې دا تضمین کړي چې غریب ترین هم پدې جرنیلي سرک باندی لار لري. که داسي نه وي، نو بیا به نړیوال آزاد بازار د اقتصادې امپریالیزم په کنترول کې راځي.

په عین حال کې محلي، ساحوي او ملي بازارونه هم مناسبو مقررو او کنترول ته اړتیا لري تر څو د غریبو خلکو ګټې خوندي کړي. د د غسی کنترول د نه موجودیت په صورت کې به مستعد (آباد خلک) په آسانۍ سره حالات د خپلې ګټې په خوا ورکاږه کړي.

په ورځني ژوند کې د نامحدوده یو لینه سرمایه دارۍ منفی اغیزې هرچیري لیدل کیږي- مثلا هغه نړیوالې تصدۍ چې فابریکي د نړۍ په غریبو هیوادونو کې تاسیسوی، چیری چې ارزانبیه مزدوران (د ماشومانو په شمول) په اسانی استثمار کیدای شی، تر څو د دوی ګټه زیاته شي؛ هغه کمپنۍ چې د خپلو پیسو د سپما لپاره د هوا، خاورې او اوبو د ککړتیا عامل ګرزي؛ یا هم د اعلاناتو کمپنۍ ګانی چې د مضرو یا غیر ضروري محصولاتو د پلورلو لپاره د بازار موندنې غولونکونکي نشرات کوي.

په نورو برسیره،موږ وینو چې د اقتصاد ټول سکتور د بشر غریب قشر،چې د نړۍ نیمایی نفوس جوړوي، له پامه غورزولي دي. په اقتصادي سکتور کې د نړیوال تجارت تمرکز په خلکو باندی د داسي لوکسو موادو خرڅلاو وي چې د دوی په کار نه وي، خو د کمپنیو ګټه پکې ډیره وي.

زه په آزاد بازار باندې د ټولو لپاره د آزادي د یوه الهام اخیستونکي منبع به حیث باور لرم ، نه د یوه وړوکي ممتاز قشر د انحطاط د مهندسۍ د وسیلې په حیث. د نړۍ آبادو هیوادونو په شمالي امریکا، اروپا او د اسیا په یوه برخه کې د نوښتګرو انرژیو، موثریت او د تحرک له قدرت څخه، چې د آزاد بازار تولید او محصول دي ، ډیره زیاته ګټه ترلاسه کړه. ما خپل ژوند دې ته وقف کړ چې د آزاد بازار عین دغه ډول ګټې د نړۍ ډیرو هیرو شویو پرګنو ته راوړم – یعنی هغو ډیرو غریبو بشري کتلو ته کوم چې د بازار په اړه د اقتصاد پوهانو او کاروباریانو په خبرو کې کوم خاص عامل نه بلل کیږي.

---

[4]. نړیوالي Globalization هغه پروسه ده چې له مخي یې تجارت او کاوبارونه او نور سازمانونونه (د تعلیمی، فرهنګي، سیاسی او بشری سازمانونو په شمول) په نړیواله سطحه اغیزو ته پراختیا ورکوي او یا په نړیواله پیمانه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما تجربو دا ښوووده چې آزاد بازار لکه څنګه چې قوي اوګټور ده، کیدای شي داسي مسایلو ته لکه نړیوال فقر او د محیط تنزل (خرابوالي) ته ځواب ویونکی شي، خو هغه وخت چې یوازې او په بیرحمانه توګه د هغه د مستعدترینو (مالدارترینو) واکدارانو (سهم لرونکو) مالي اهداف/ګټې پوره کړي.

آیا دولت یو ځواب ده؟

ډیر خلک داسې فرضوي چې آزادبازار ټولنیزې ستونځې نشي حل کولای، خو حکومتونه یې کولای شي. لکه څنګه چې شخصي سکتور د ځاني منافعو لپاره وقف شوی وي، نو داسي انګیرل کیږي چې حکومتونه به د ټولنو د ګټو نمایندګي کوي. له دغه ځایه څخه دا باور لرل منطقي ښکاري چې لوی پیمانه ټولنیز مشکلات باید د حکومت د صلاحیتونو په محوطه کې وي.

حکومت کیدای شي پدې کې مرسته وکړي چې زموږ لپاره مطلوبه یوه نړۍ، چې موږ پکې ژوند کول غواړو، جوړه کړي. یو شمیر داسي وظایف دي چې د افرادو یا خصوصي بنسټونو په لاس نشي تنظیمیدای – مثلا ملی دفاع، یو مرکزی بانک چې د اسعارو وړاندي کول او بانکي کاروبار تنظیموي، ، ملی تعلیمی نظام، ملی روغتیایي خدمات تر څو ټولو ته د روغتیایی خدماتو د رسد اطمنان حاصل شي او د عامه آفاتو اغیزې کمې کړای شي. دا هم مهمه ده چې حکومت د مقررو د وضع کولو له لاري پانګه اچونه کنترول او محدوده کړي – لکه ترافیکی قوانین.که څه هم په نړیوال اقتصاد کې د نړیوالی اړوند مقررې او قوانین لاتر اوسه هم د بحث موضوع ده او یو بین المللی اقتصادي نظم باید بشپړ را پیدا شي، اما ډیر حکومتونه په ملي او محلي سطحو د آزاد بازار ښه مراقبت کوي. دغه خبره تر ډیره په ریښتینو صنعتي هیوادونو کې ډیره ربښتیا ده چیرې چې سرمایه داري نظام اوږده تاریخي مخینه لري او دموکراتیکو حکومتونو هلته په تدریجي توګه د آزاد بازار د تنظیملو مناسب مقررات او سیستمونه پیاده کړي دي.

په دغسي مواردو کې (مالي) ترافیکي قوانین د آزاد بازار څخه د نظارت له لاري د غذا او دواګانو کاروبار تنظیموي او د مشتریانو د غلطولو مخنیوی کوي، مثلا د خطرناکو او مضرو محصولاتو خرڅلاو، د دروغجنو اعلاناتو خپرول، د قراردادونو څخه کوږوالی او د چاپیریال د ککړتیا پر خلاف قوانین. دغه قوانین د معلوماتو/ارقامو چوکاټ ایجاد او تنظیموی چې د هغه په حدودو کې کاروبار او کاروباری اجرات تر سره کیږي- مثلا د اسعارو د ذخایرو اجراآت، د شرکتونو د مالی چارو معلومات افشا او خپرول، او د محاسبو او کنترول معیاری کړني. دغه مقررې او قوانین دا تضمینوي چې کاروبارونه په مناسبه سطحه پرمخ بیول کیږي.

د کاروبارونو لپاه ترافیکی قوانین بی عیبه او کامل هم نه وي او همیشه په ښه توګه نه اعمالیږي او پدې توګه د قوانینو له موجودیت سره سره ځینې شرکتونه بیا هم مشتریان غولوي، چاپیریال ککړوي او پانګه اچوونکي هم غولوي. دغه ډول ستونځې په خاصه توګه په پرمختلونکو هیوادونو کې ډیرې درنې او جدي وي، چیري چې حکومتونه یې ضعیف او اداري یې فاسدې وي. په پرمختللیو هیوادونو کې حکومتونه معمولا د چارو د تنظیم وظایف په ښه توګه تر سره کوي، که څه هم د۱۹۸۰ یمی لسیزی را پدیخوا محافظه کار سیاستمداران[5] هڅې کوي او له هر ممکن فرصت

---

[5].په غربي سیاسی قاموس کې د محافظه کار او دموکرات دوه اصطلاح ګاني دي. د محافظه کار اصطلاح هغه سیاسی لید لوري ته راجع کیږی چې د پخوانی عرف (که حکومتی نظام وی یا اجتماعي ، اقتصادي یا بل څه) باندي ټینګار لري او د مودرن (عصری کیدو) سره مخالفت ښيي. په مجموع کې محافظه کاران په ټولنیزو امورو، په خاصه اقتصادي چارو کې د دولت په کم او د آزاد بازار په لوی رول باندي تاکید کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه يې ګټه اخيستې چې د حکومتونو د تنظيم امور له نظره وغورزول شي. بيا هم حتی د کاروباري امورو يو ډير اعلی حکومتي نظارت او کنترول سيستم هم يوازی بس نه وي چې د جدي او درنو ټولنيزو مسايلو حل کول خو لا پريږده چې حتی ور سره د مقابلې کولو تضمين وکړي. د نظم او کنترول حکومتي سيستمونه د کاروبارونو په لارو چارو اغيزې لرلای شي، خو هغو ساحو ته چې کاروبارونه يې له پامه غورزوي، رسيدګی نشي کولای. تجارت او کاروبارونه د مسايلو په حلولو نشي مامور کيدای او يو ډول محرکاتو ته اړتيا لري تر څو دا کا رکول وغواړي.

کاروباری ترافيکی قوانين په نړيوالو اقتصادي لويو لارو (جرنلی سرکونو) د ورو موټرونو او لاريو او حتی ريکشاګانو لپاره هم د تګ راتګ ځای ځايګی برابرولای شي. خو د ميليونونو هغو خلکو په هکله چې حتی د عادي عراده جاتو مالکان هم نه وي، څه وشي؟ په ميليونونو هغه ښځې، او ماشومان به څه کوي ، چې د دوی بنيادي بشري اړتياوې لا هم بې ځوابه پاته دي ؟ څنګه وکولای شو چې د نړۍ نيمايي نفوس چې د ودې په ټيټه سطحه کې دي، د دې وړتيا او قابليتونه تر لاسه کړي تر څو دوی هم د نړيوال اقتصادي څرخ روان جريان ته را پورته شي او پدې ترتيب د آزاد بازار په اقتصاد کې سيالي وکړای شي؟ اقتصادي تمځايي اشارې او ترافيکي پوليس دغه کار نشي ترسره کولای.

حکومتونو د تاريخ په اوږدو کې هڅې کړي دي چې د دغه ټولنيزو مسايلو حلولو ته لاره پيداکړي. په منځنيو پيړيو[6] کې انګلستان ضعيف قوانين لرل چې نه يې شو کولای د هغو خلکو مرسته وکړي چې په بله لاره يې نشو کولای. معاصر حکومتونه داسي پروګرامونه لري چې ټولنيزو مسايلو ته رسيدګي کړای شي، مثلا حکومتونه ډاکټران، نرسان، معلمان، ساينس پوهان، ټولنيز کارکوونکي او څيړونکي استخداموي تر څو د بی وسه وګړو ملاتړ وکړي.

په ځينو هيوادونو کې حکومتي ايجنسيانې د فقر په له منځه وړلو، ناروغيو او نورو ټولنيزو مصايبو په کمولو کې تر نيمي لارې رسيدلي دي. بنګله ديش يو له دغسي هيوادونو څخه ده چې د نړۍ يو له پر نفوسه منطقو څخه شميرل کيږي چې ۱۴۵ ميليونه وګړي يې د امريکا د ويسکونسن د ايالت په برابر ساحه[7] کې اوسيږي. که په بله ژبه ووايو چې که د ټولې نړۍ نفوس د امريکا په متحده آيالاتو کې سره را ټول کړو نو د نفوسو تکاثف ميزان به يې د بنګله ديش د (هغه وخت) نفوس د تکاثف تر ميزان لږ کم وي. لدې سره سره بيا هم بنګله ديش د نفوس د فشار د کچې په را کمولو کې ښه پرمختګ کړی دی. په اخرو دريو لسيزو کې د مور په سر د اولادونو په ميزان کې د پام وړ کمی راوستل شوی او دغه تمايل لا روان دی. (په ۱۹۷۵ م کال کی د مور په سر ۶٫۳ خو په ۱۹۹۹ م کې بيا دغه ميزان ۳٫۳ ته راټيټ شو). دغه جالب او د توجه وړ ښه والی تر ډيره حده د حکومت د هڅو له برکته را منځته شو چې د هيواد په سطحه د روغتيايي کلينيکونو له لارې د ولادتونو تر منځ د واټن د مراعات لپاره لازم محصولات ويشل ، معلومات خپرول او روغتيايي خدمات وړاندي کول پکې شامل وو. د فقر په پرمختګ او د فقر په تخفيف او کمښت کې غيردولتي موسساتو او همداراز د ګرامين بانک هڅو هم مهم رول ولوباوه.

حکومتونه د ټولنيزو مسايلو د حل په اړه ډير څه کولای شي. حکومت لويه اداره وي او د دې قدرت لری چې د ټولنو هر ګوټ ته ورسيږی او د مالياتو له لارې ډير منابع بسيج او را ټول کړي. د غريبو هيوادونو حکومتونه هم د نړيوالو مرستو له صندوق څخه اعانې او کم سوده يا بې سوده پورونه تر لاسه کولای شي. نو دا آسانه ښکاري چې ټولنيز مسايل

---

6. منځنی پيړی Middle Ages د اروپا په تاريخ کې په پنځمه ميلادي پيړی کې د روم د تمدن د سقوط څخه را وروسته بيا په اروپا کې د رينيسانس تر دوري پوری (تقريبا ۱۳- ۱۵ ميلادي پيړی پوری) تاريخی دورې ته ويل کيږي.
7. د بنګله ديش نفوس اوس ۱۶۳ ميليونه دی او خاوره يې تقريبا د افغانستان څلورمه برخه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره را ونغښتل او د دولت په غاړه کې ور واچول شي او ورته ووايي چې «دغه ده در وايې خله او سم يې کړه»! خو که دغه طريقه موثره واى نو ټولنيز مسايل به لاپخوا حل شوي واى. د ټولنيزو مسايلو موجوديت د ا ثابتوي چې حکومتونه يوازي په خپل ځان دغو مسايلو ته ځواب ولى نشي ويلاى؟.

د دې سوال د ځواب دلايل يو څو دي. يو دا چې حکومتونه ممکن غير موثر وي، ورو عمل کوي، فساد ته تمايل پکې وي، بيوروکراسي پکې زياته وي او د ځان دايمى کار يې بولي. دغه ټول بيا د حکومتونو د ګټې جانبي عوارض دي چې: د حکومت حجم لوى وي (پړسيدلي اداری جوړښتونه)، قدرت، او متمول او مالدار قشر په حتمي توګه حکومتونه غټوي او ځانته يې جذبوى تر څو يې د خپل قدرت او مال د زياتوالي لپاره وکاروي.

حکومتونه معمولا د شيانو د ايجاد لپاره ښه وى خو چې کله د هغو شيانو د وجود ضرورت رفع شي او د حکومت د اوږو بار وګرزي، نو د هغو د بندولو لپاره بيا ښه نه وي. د ګټو ترلاسه کول – مخصوصا د وظايفو، په هره نوي اداره کې ايجاديږي. په بنګله ديش کې هغه مامورين چې يوازي د دې لپاره ګمارل شوي وو چې په دولتي ادارو کې ساعتونه کوک کړي (چاپی ورکړي)، سره لدې چې هغه ساعتونه په برښنايى ساعتونو تعويض شول خو دغو مامورينو تر کلونو پورې دغه بستونه ساتلی وو او تنخواوى يې اخيستې[8]. سياسيون هم په حکومتي ادارو کې د موثريت مانع ګرزيداى شي- که څه هم (سياسيون) شايد د شفافيت «حسابدهي» په معنى وي.

دا واقعيت چې د خلکو ګروپونه دا غواړي چې حکومت د دوى ګټې وساتي او په خپلو نمايندګانو فشار راوړي چې د دوى د ګټو حمايت وکړي، او دغه بيا د دموکراسۍ يوه اساسي ځانګړتيا ده. خو په عين حال کې دغه اړخ بيا کله کله داسي معنى پيداکوي چې د پرګنو د منافعو په عوض د يوه يا څو باقدرته متنفذو ګروپونو منافع معتبرې وبللي شي. د مثال په توګه په امريکا کې د غير معقول او غيرموثر روغتيايي اسانتياوو سيستم، چې په لسګونو ميليونه خلک يې له روغتيايي بيمو څخه بې برخې کړي دي. د بيمو په دغه ناروا سيستم کې د اصلاحاتو راوړل ځکه نا ممکن دي چې د باقدرته بيمه اي او دواسازي کمپنيو له ګټو سره مغايرت لري. د حکومتونو دغه ارثي کمزورتياوې دا توضيح کوي چې ولې د پخواني شوروي اتحاد دولتي کنترول شوى اقتصادي نظام بالاخره وپاشل شو اوسقوط يې وکړ. د حکومت دغه ډول کمزروتياوې داهم توضيح کوي چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ولې خلک د دولت په ملکيت او پشتوانه باندي د ټولنيزو مسايلو د حل سره خوشحاله نه دي. حکومتونه بايد زموږ د بدترينو مشکلاتو په رفع کولو کې مرسته وکړي خو حکومتونه يې يوازى په خپل سر نشى حل کولاى.

8. زموږ د هيواد په اردو کې هم د فيل د ډاکټر قصه شته، سره لدې چې په موجوده نظامي جزوتامونو کې فيل نه وو خو د پخواني تشکيل سره د فيل ډاکټر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غیر انتفاعي (خیریه) مؤسساتو سهم

د نړۍ په سطحه له حکومت څخه سترې شوي ډیر هغه خلک چې د ټولنیزو مسایلو په اړه فکر او اندیښنه لري،غیر انتفاعي یا غیر منفعتي موسسات (Non Profit Organizations) یې پیل کړل تر څو د ټولینزو مسایلو د حل په اړه یو څه وکړي. د غیر انتفاعي اصطلاح ډیر مختلف شکلونه لري او په مختلفو نومونو یادیږي: غیر انتفاعي مؤسسات، غیر دولتي مؤسسات ، رضاراکارانه مؤسسات، خیریه ټولنې، بشردوستانه بنسټونه، او نور.

«رضاکار» خدمت له نورو انسانانو سره د بنیادي خواخوږي په تصور او فکر کې ریښه لري. د نړۍ ټول ادیان خپلو پیروانو ته لارښوونه کوي چې له محتاجو سره مرسته وکړي. په ځانګړي ډول په اضطراری حالاتو کې غیر انتفاعي بنسټونه مرستې تر لاسه کوي چې زیانمن شوو کسانو ته یې ورسوي. مثلا یو کال په بنګله دیش کې د بحر د مد او جذر څخه د را سر شویو سیلابونو په وخت د نړۍ له مختلفو برخو څخه سخاوتمندانه مرستو په بنګله دیش کې دلسګونو زرو انسانانو ژوند وژغوره. له دغه سره سره دا ثابته شوه چې غیر انتفاعي موسسات په یوازې سر د ټولنیزو ستونځو د ځوابولو لپاره کافي نه دي. دوامداره او حتی ورځ په ورځ خرابیدونکي نړیوال فقر، سیمه ایز ټول شموله امراض ، بې کوري، لوږه، او د چاپیریال ککړتیاوې د دې ادعا لپاره کافي شواهد دي چې دا ښیي چې رضاکار فعالیتونه دغه کار نشي تر سره کولای.

رضاکاري هم په خپل ځان کې یو ډول ذاتي کمزورتیاوې لري: رضاکاري د سخي افرادو، مؤسساتو او یا هم د دولتي اجنسیو په دوامداره اعانو باندي تکیه لري. کله چې دغه اعانې ودریږی نو د رضاکارانه مؤسساتو هغه ښه کار هم دریږي. بر سیره پردې د غیر منفعتي مؤسساتو له هر ریس څخه دا خبره اوریدل کیږي چې د ټولو اړتیاوو د رفع کولو لپاره کافي پیسي ورسره نشته. حتی که (د خلکو) اقتصاد قوي هم وي او د خلکو بټوې له پیسو هم ډکې وي، بیا هم د عایداتو څخه د رضاکارانه اعانو ورکولو لپاه یو ه محدوده برخه وي. په سختو وختونو کې چې کله د اړوخلکو ضرورتونه ډیر زیات وي، نو د اعانو اندازه هم کمه وي.رضاکاري د څاڅکو د تجمع د اقتصاد یو شکل ده نو کله چې څاڅکی بند شي، نو له اړو سره مرسته هم بندیږي.

په اعانو باني اتکا کول نور مشکلات هم را پیداکوي. په داسي هیوادونو کې چې ټولنیز مسایل ډیر زیات دي، لکه بنګله دیش، د جنوبي اسیا په نورو سیمو، د لاتین امریکا په لویه برخه او نیمه صحرایی افریقایي سیمو کې د رضاکاره فعالیتونو لپاره موجود منابع معمولا ډیر لږ پیداکیږي. سربیره پردې د دغسې سیمو لپاره د لرې پرتو متمولو هیوادونو له وګړو څخه د داسې سیمو لپاره چې هغوی هیڅ نه وي لیدلي او هلته د داسې خلکو لپاره چې هغوی یې هیڅ نه پیژني، د اعانو د تر لاسه کولو دوامداره علاقه ساتل هم ستونځمن کار وي- مستمرې اعاني تر لاسه کول مشکل وي. دغه ستونځه د منلو وړ ده، خو په نتیجه کې یې د هغو هیوادونو وګړې چې جدي او حادې ټولنیزې ستونځې لري، بې توجه پاته کیږي.

دغه ستونځه د بحرانونو د وقوع پر وخت لا لوییږي، مثلا کله چې هلته طبعي آفات رامنځ ته شي، کله چې جنګونه د ولسونو د پاڅون سبب شي او بیا ورڅخه رنځیږي، کله چې وبایي ناروغیانې خپرې شي، او چیري چې یوه سیمه د چاپیریالي سقوط په وجه نوره د انسانانو د اوسیدو وړ نه وي. همداراز د رضاکاري عرضه په چابکی سره د تقاضا په اندازه نه وي. په اوسنیو حالاتو کې له نړۍ څخه په مکرره توګه خبرونه خپریږی چې دومره اندیښنې او د توجه وړ تقاضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا هیڅکله نه وه واقع شوي. له تلویزیونو څخه د ډراماتیکو او مهیجو فاجعو راپورونه د رضاکارو زمریانو د اعانو اسهام ژر جذبوي، پداسي حال کې چې نوري مهیجې فاجعي چي کمي خپریږي[9]، بیا له پامه غورزیدلي پاته کیږي. او بالاخره اعانه ورکوونکي هم «ستړیږي او حوصلې بایلي» او بالاخره اعانه ورکوونکي هم دریږي[10].

په نتیجه کې ویلای شو چې د غیر انتفاعي مؤسساتو د موثریت لپاره یو حد او اندازه ده. په دوامداره توګه له تمویلونکو افرادو او بنسټونو څخه د اړتیا وړ اعانو راټولول د غیر انتفاعي موسساتو انرژی او وخت نیسي، پداسي حال کې چې دوی باید د خپلو پروګرامونو د ودې او توسعې پلانونه جوړ کړي وای. له دغه ځایه پدې کې شک نشته چې غیرانتفاعي موسسات د ټولنیزو ستونځو سره د مقابلې لپاره ډیر پرمختګ نشي کولای.

له هغو ټولو ښو کارونو سره سره چې غیر انتفاعي موسسات، غیر دولتي موسسات او بنسټونه یې تر سره کوي، له دوی څخه د نړۍ د ټولنیزو بدبختیو د حل توقع نشي کیدای. د دغه ډول موسساتو ماهیت ته په کتو سره په واقعیت کې داسي توقع لرل ناممکنه بریښي.

---

[9]. لکه چې اوکراینی مهاجرو دغه حقیقت ښه بیان کړ – د اوکریین تر جګړي مخته امریکا او اروپا د مهاجرو په مخ تقریبا دروازي تړلي وی او ښې لاسی محافظه کار سیاست مداران د مهاجرو پر خلاف علني دریدلی وو، خو د اورکرایین مهاجرو ته یي بیا لبیک وایه او په خپلو کورونو کې یې ځای ورکاوو. داسی عوامل لکه رنګ، مذهب او سیاسی ملحوظات به موثر وو، خو د اورکایین جګړي ته د روسیی د تهاجم پر خلاف زیاتو تبلیغاتو هم خپل ځای پکې لاره.

[10]هغه متل چې وایي « مهمان یک روز، دو روز اما نه تا نوروز«!

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو جانبه نهادونه – انکشافي نَخَبه ګان

څوجانبه نهادونه يوبل ډول موسسات دي چې د دولتونو لخوا حمايه او تمويليږي او د ټولنيزو ستونځو د هواري لپاره پيژندل شوی رول لوبوي. د دوی ماموريت دا ده چې په هغو هيوادونو او سيمو کې چې د شمالي نيمې کرې د مستعدو ملتونو څخه وروسته پاته دي د اقتصادي ودې د تقويې له لارې فقر او غربت له منځه يوسي. د څوجانبه نهادونو له جملې څخه نړيوال بانک بيا د نورو په سر کې راځي. نړيوال بانک د خصوصی سکتور يوه کړکۍ لري چې **دتمويل بين المللي شرکت**[11]يې بولي. څلور نور ساحوي انکشافي بانکونه هم دي چې د نړيوال بانک څخه پيروي کوي. له بده مرغه چې څوجانبه نهادونو هم په عمل کې خپل مسلکي ټولنيز اهداف ندي ترلاسه کړي. د حکومتونو په شان دوی هم بيوروکرات، محافظه کار، ورو حرکت کوونکي، او معمولا د ځان پالونکي ګرزيدلي دي. د غيرانتفاعي موسساتو په شان دوی هم په مزمنه توګه له لازم بودجوي کمښت سره مخ وي، په آسانۍ تکيه نشي وربانديې کيدای او په خپلو پاليسيو کې متناقض وي. ددې په نتيجه کې هغه سلګونه بيليونه ډالر چې دوی پدې اخرو لسيزو کې مصرف کړل تر ډيره حده غير موثر ثابت شوي دي – په خاصه د نړيوال فقر د امحا او له منځه وړلو په شان د اهدافو اړوند شاخصونو له مخې.

د فقر او غربت له منځه وړل د نړيوال بانک په شان د څوجانبه نهادونو د اساسي اهدافو له جملې څخه دي، خو دوی د دغه هدف د لاسته راوړلو لپاره په لويه پيمانه اقتصادي ودې باندې تمرکز کوي. ددې معنی داده کله چې په يوه هيواد يا سيمه کې د **ټول کورني توليد**[12]کچه جګه شي، نو نړيوال بانک مدعي کيږي چې دوی خپل ماموريت سرته رسولی دی. د ټول کورني توليد وده کيدای شي په غير معمولي ډول ورو وي؛ دغه وده کيدای شي داسي وي چې غريبو خلکو ته يې هيڅ ګټه نه وي رسيدلي؛ کيدای شي دغه وده حتی د غريبو د تاوان له برکته تر لاسه شوي وي. خو بيا هم هيڅ يو له دغو دلايلو څخه نړيوال بانک د خپلو پالسيو بدلولو ته نه ترغيبوي.

پدې کې هيڅ شک نشته چې د فقر په راټيټولو کې وده يا پرمختګ ډير مهم ده، خو داسي انګيرل چې د فقر په کمښت کې يوازي دا مهمه ده چې وده ارتقا وکړي، پاليسي جوړونکې دې ته اړباسي چې بايد د صنعتي کيدو او ميکانيزه کيدو لپاره زيربناوې جوړې شي[13].

د ودې او پرمختګ هغه رويش چې نړيوال بانک يې تقويه کوي، مختلف ډولونه لري چې ځينی يې له انديښنو څخه خالي نه او له مخاطرو سره ګډ وي. يو ډول پرمختګ يا وده د «غريب نواز» او بل ډول يې «غريب دوښمنه» پرمختګ په نوم بلل کيدای شي، چې معمولا د پاليسی د دوو ځانګړو بديلونو په بڼه ظاهريږي. داسي انګيرل کيږي چې ولو که پاليسي سازان د «غريب نواز پرمختګ» تشخيص هم درست وکړای شي او د ترلاسه کولو لپاره يې کار هم

---

[11]International Finance Corporation (IFC)

[12]Gross Domestic Product (GDP)

[13]. د مقالې د مولف له نظره صنعتي کيدل، او ميکانيزه کيدل د غريبو په ګټه ډير نه، بلکې د سرمايه دارو په ګټه وي. د ميکانيزه کيدو په صورت د غريبو خلکو لپاره کارونه کميږي او د صنعتي کيد په صورت کې د چاپيرياڵ ککړتيا متصوره وي، چې په مستقيم او غير مستقيم ډول دغه ډول زيربناوي بيا د ټولنو دغريب قشر لپاره تاواني بلل کيدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، خو بیا به هم هغه حقیقي مسئله به یې ورکه کړي وي. واضح ده چې د پالیسی سازانو هدف داوي چې یو اقتصادي څرخ ایجاد کړي تر څو غریب خلک په هغه اقتصادي څرخ کې ځای شي[14]. پدې ترتیب پالیسي جوړونکې د غریبو خلکو، په خاصه د ښځو او د بې بضاعته کورنیو د ماشومانو هغه عظیم او سرشاره پټ استعدادونو ته توجه نه کوي او له پامه یې غورځوي. دوی غریب قشر د یوه مستقل رول لوبوونکي (اکتور) په حیث نشي لیدلای. دوی د ټولنو او په ټولنه کې د غریبو خلکو د روغتیایي، تعلیمي او د کاري چارو په اړه اندیښنې لري، خو دوی دا نشي لیدلای چې غریب خلک کولای شي پخپله (پدې اړه) رول لرونکي وي[15]. پداسي حال کې چې غریب خلک هم کولای شي ځانته شغل پیداکړای شي، متشبث وي او نورو ته هم کار ایجاد کړي.

پردې سربیره، پالیسي جوړونکي د پرمختګ په خپلو هڅو کې د مخکی له مخکې تاسیس شویو نهادونو د لا تقویه کیدو پر تلاشونو تمرکز کوي.پدې هکله هیڅکله هم بحث نه کوي چې ممکن دغه موجوده نهادونه به د فقر او غربت د رامنځته کیدو او یا دهغه په دوام کې برخه ولري. هغه نهادونه او هغه پالیسی ګاني چې پخپله د فقر د ایجاد وسیله شوي وي، د هغه د له منځه وړلو اعتماد نشي وربانديي کیدای، برعکس د فقر د له منځه وړلو لپاره باید نوي نهادونه طرحه او ایجاد شي تر څود غریبو ستونځي حل کړای شي.

نوري ستونځې د هغو چینلونو د انتخاب له ساحې را ولاړیږي چې تمویلونکي یې د پروژو د تعیین او عملي کیدو لپاره انتخابوي. بین الدولي (د دو دولتو تر منځ) او څو جانبه (د یوه هیواد او بین المللی نهادونو (مثلا نړیوال بانک) تر منځ) دواړه تمویلونکې تقریبا یوازی د حکومتي نظام له لاري مرستندویه کارونه ترسره کوي. د دې لپاره چې واقعي اغیزې تر لاسه شي، نو دوی باید دې ته اجازه ورکړي چې د ټولنو له ټولو برخو سره کار وشي او باید دې ته تیار وي چې له دولتي حلقو څخه د باندې په ټولنو کې له موجودو ابتکاري ظرفیتونو څخه ګټه واخیستله شي. زه باوري یم چې که تمویلونکي له حکومتي نظام څخه د باندې ټولنې ته ورسیږي، دوی به ډیر په زړه پوري نوښتونه پیدا کړي. دوی کولای شي چې له وړو پروژو څخه پیل وکړي او که مثبت نتایج یې ترلاسه شول، نو بیا د نوره وده هم وکړي.

له کلونو راهیسي ما د نړیوال بانک او د ګرامین بانک[16]کاروباري سبک او سلیقې سره مقایسه کولې. په نظري توګه موږ یو ډول کاروبار لرو چې له غریبو خلکو سره مرسته کوو تر څو له فقر څخه خلاص شي، خو هغه طریقه چې موږ وربانديي دغه هدف تعقیبوو بیا ډیر فرق سره لري .

---

[14]. د ډاکټر یونس هدف شاید دا وي چې د نړیوال بانک د فقر د امحا رویشونه دا ایجابوي چې پالیسي جوړونکې داسی یو االقتصاد وغواړي چې کارونه پیدا او پدې ترتیب غریب خلک په کارو وګمارل شي. خو د داکتر یونس په فکر د پرمختګ په دغه نظریه کې غریب خلک «شیان» ګڼل کیږي، داسي چې یو څوک یې په ځای کوي اما خپل تحرک یې نه تشویقیږي.

[15]. د «مشتري کیدو ذهنیت» اصطلاح هم د « دغوښتلو یعنی راکړه = بده» معنی لري او مفهوم یې داده چې د فقر د امحا په دغو مودلونو کې د ټولنې غریب قشر او په غوټه کې غریب ملتونه له مستعدو ملتونو او سرمایه دار قشر څخه د «غوښتلو» ذهنیت پیداکوي او سرمایه داری نظام یې هم د «د اخیستونکی - ګیرنده» په حیث روزي پداسي حال کې چې هر څوک د خپلو ستونځو د هوارولو توان پخپله ښه لري خو تقویې ته اړتیا لري.

[16]. ګرامین بانک Grameen Bank چې لغوي معنی یې د «کلیو بانک» ده ، په بنګله دیش کې د ډاکټر یونس د *ټولنیز کاروبار* لپاره له غریبو خلکو سره د قرضو د ورکړې لپاره تاسیس شوی بانکي سیستم دی. دغه ډول بانکي قرضي د ډاکټر یونس له نظره په واقعی توګه له اړمنو سره مرسته کوي چې خپل کاروبار پیل کړي او نورو ته هم په خپلو وړو کاروبارونو کې کارونه ایجاد کړي. ګرامین بانک تر یوې لسیزې مخکې پوري د نړیوالو تمویلوونکومنابعو لخوا د زیاتي توجه وړ وو او ډیرې مرستی یې ترلاسه کړي وي. دغه ډول مرستي د ډاکټر یونس له نظره نه د سرمایه داري نظام او نه هم د بشپړ دولتی اقتصاد نمایندګی کوي. په سرمایه داری نظام کې د ګټې د اعظمي کیدو له نظریی سره سم غریب خلک سود لرونکې قرضی نشی ترلاسه کولای او په دولتی اقتصاد کې خو غریبو ته یوازی د ځاني مزدوري امکانات مهیا کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامين بانک هميشه پدې عقيده وو چې که کله مقروض په مشکل کې ولويږی او ونشي کولای چې خپله قرضه تاديه کړي، نو دا زموږ مسؤليت ده چې مرسته ورسره وکړو. که موږ له مقروض سره کومه ستونځه ولرو، نو موږ ځانته وايو چې هغه په حقه ده او موږ به حتمي په خپلو پالسيو يا د هغو په عملي کيدو کې کومه غلطي کړي وي. بيا نو موږ بيرته ځانته ګورو او هغه اصلاح کوو. موږ خپل مقررات ډير انعطاف منونکي جوړوو تر څو هغه د قرض کوونکو له ايجاباتو سره وفق ولري يا ورسره د تعديل وړ وي.

همدا راز موږ قرضه اخيستونکي هڅوو چې پخپله تصميم ونيسي چې اخيستل شوي قرضه په کوم شکل وکاروي. که يو قرض اخيستونکئ د ګرامين بانک له مامور څخه پوښتنه وکړي چې « مهرباني به مو وي که را ته ووايي چې کوم کاروبار به ښه وي»، د بانک پرسونل داسي روزل شوي دي چې ورته وبه وايي چې«ببښنه غواړم، زه دومره هوښيار نه يم چې تاته د کوم ښه کاروبار په اړه کوم نظر درکړم. ګرامين بانک ډيري پيسي لري خو د کاروبار په اړه نظر نلري، ځکه نو ګرامين بانک تاسي ته مراجعه کوي. ته نظرونه لرې او موږ پيسي لرو. که ګرامين بانک د کاروبار ښه افکار درلودلای، نو د دې پر ځای چې تاسي ته پيسي درکړي هغه به يې په خپله په کاروبار اچولي وای او نوري پيسي به يې ګټلي وای».

موږ غواړو چې زموږ قرضه تر لاسه کوونکي خپل ځان مهم و ګڼي. که کوم قرضه اخيستونکی ووايي چې دی پخپله کومه کاري تجربه نلري او له قرضي اخيستلو ډډه وکړي، نو کوشش کوو چې هغه قانع کړو چې دوی کولای شي چې دوی پخپله د کوم کاروبار په اړه فکر وکړي او له بانک سره يې شريک کړي. دا کار کيدای شي د دوی لومړنۍ کاري تجربه وي! موږ ورته وايو چې که داسی هم وي نو پروا نلري، يو کاروبار بايد له يو ځاي څخه پيل شي- هر کار يو پيل لري!

په نړيوال بانک کې د بانک او قرض غوښتونکي تر منځ دغه معامله بيا بالکل بل ډول وي. که ته بختور وې او د بانک قرضه ترلاسه کړای شې، نو دوی پيسې درکوي، خو برسيره پردې دوی همدارانګه د کاروباري مفکورو، تخصص، ترينګ، پلانونه، اصول او مقررې هم درکوي. له تا څخه غوښتل کيږي چې ته به زيږ خطونه، شنه خطونه او سره خطونه تعقيبوې – په هر قدم کې به د دوی لارښووني په دقت لولي او مراعات کوي به يې. له دغه ډول نظارت سره سره بيا هم پروي هميشه له پلان سره سمي پر مخ نه ځي. د پروژو د ناکامي په صورت کې بيا معمولا مقروض ملامت بلل کيږي او د پروژې د ناکامۍ عواقب تحمل کوي.

د دغو دوو ادارو د مشوقاتو د سيستمونو تر منځ هم ډير فرقونه شته. ګرامين بانک د خپل پرسونل او د بانک د شعباتو د ارزونو او مشوقاتو يو پنځه ستوريز سيستم لري. که زموږ يو مامور د خپلو مربوطه قرض کوونکو څخه (چې معمولا ٦٠٠ تنه وي)، سل فيصده تاديات تر لاسه کړل، نو هغه ته شين ستوری ورکول کيږي. که هغه د خپل کار په پايله کې ګټه ايجاد کړي وي، نو بل ستوری ورکول کيږي - (آبی ستوری). که هغه نور خلک داسي منسجم کړي وي، چې درآمد يې (بانک ته) د هغه د ټول قرضو په نسبت ډير وي، نو هغه ته بل ستوری ورکول کيږي (زرغون ستوری). که هغه دا اطمنان تر لاسه کړی وي چې د هغه اړوند د قرضدارانو د ټولو کورنيو ماشومان مکتب ته ځي، نو دی نصواري ستوری تر لاسه کوي. بالاخره که د هغه ټول قرض اخيستونکي له فقر او غربت څخه خلاص شي، نو هغه سور ستوری ترلاسه کوي او طبعي ده چې هغه به د خپلو دغو لاسته راوړنو څخه وياړ ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برعکس، په نړیوال بانک کې، د دفتر د یوه غړي موفقیت د هغه د هغه قرض په مقدار پوري تړلی وي چې دی له مقروضانو سره په بریالیتوب معامله ورباندي کوي، نه دا چې د قرضې نتایج څه وو. مور (ګرامین بانک) د قرضو کچه په هیڅ شکل د خپل مامور د تحسینولو په سیستم کې په نظر کې نه نیسو.

له یوې مودې راهیسې د نړیوال بانک (WB) او د پیسو نړیوال صندوق (IMF) د تړلو پر ضد کمپاینونه کیدل خو زه د دغسې کمپاینونو سره موافق نه یم. دغه دواړه ډیر مهم نړیوال نهادونه دي او د ډیرو ښو عواملو لپاره تاسیس شوي وو. د دې پر ځای چې وتړل شي، باید له سره بشپړه بیا کتنه ور باندې وشي.له هغه وخت را وروسته چې دغه نړیوال نهادونه تاسیس شول، نړۍ ډیر بدلون موندلی ده نو دا وخت رارسیدلی چې دغو نهادونو ته بیا کتنه وشي. واضح ده چې موجود جوړښتونه او د دوی کاری مقررات په موجوده حالاتو کې د دوی د فعالیت لپاره مناسب ندي. که له ما څخه و پوښتل شي، نو زه به (د دغو نهادونو د ښه والي لپاره) په لاندي نظرونو باندي ټینګار وکړم:

- د دواړو خصوصی او دولتي پانګه اچوونکو لپاره باید یو نوی بانک خلاص شي، چیري چې خصوصي پانګه اچوونکي به د ټولنیز کاروبار له مودل سره سم پانګه اچوونه کوي(چې زه به یې په لاندي پاڼو کې توضیح کړم)؛
- دغه ډول نوی بانک باید له دولتونو، غیر دولتی مؤسساتو او د یو ه نوي ډول مؤسساتو (ټولنیز کاروبار) له لارې کار وکړي، چې په راتلونکو پاڼو کې به در وپیژندل شي؛
- نړیوال بانک باید د نړیوال مالي تصدي (International Finance Cooperation) په ځای بله کړکۍ ولري – د ټولنیز کاروبار کړکۍ؛
- د نړیوال بانک عمومي ریس باید د څیړنې د یوې کمیټې له خوا وټاکل شي، کوم چې د نړۍ له هرې برخې یو مناسب قابل کاندید و ګټل شي؛
- نړیوال بانک باید په محلی کچو د نیمه خودمختاره څانګو له لارې فعالیت ولري، چیري چې هره څانګه یې خپل مشورتي بورډ لري، نه داسي چې د یوه بی صلاحیته هیوادني دفتر په شان وي؛
- د پرسونل ارزيابي باید د دوی د کړنو په کیفیت او د دوی د کارپه ترلاسه شویو اغیزو پوري تړلی وي ، نه د معامله شویو قرضو په حجم پوري[17].که کومه پروژه ناکامه شي، ، او یا ضعیف اجراآت ولري، نو هغه اعضا باید مسؤل وبلل شي چې د هغې پروژې په طرح او حمایه کولو کې یې برخه لرله؛
- نړیوال بانک باید هر کال خپلې ټولي پروژې د فقر او غربت په کمولو کې د هغوی د اغیزمنتوب په اساس درجه بندي کړي او په هر هیواد کې د بانک دفتر هم په عین اساس درجه بندي کړي.

[17]. په اوسنی حالت کي نړیوال بانک څنګه کار کوي؟ البته تر اوسه هم د نړیوال بانک د واشنګټن هیډ کوارټر تول تصاميم نيسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصدي[18] ټولنيز مسؤليت

په نړۍ کې د ټولنيزو مصايبو او غربت د دوام په ځواب کې د کاروبار په ساحه کې د ټولنيز مسؤليت يو بل ځواب هم را منځ ته شو. غير دولتي مؤسساتو (NGOs). ټولنيزو فعالانو او سياسيونو په تصديو باندی فشار راوړ تر څو دوی د کا ر، چاپيريال، د محصولاتو کيفيت، قيمت (نرخ) او عادلانه تجارت په اړه خپلې پاليسي ګانی تعديل کړي.

بايد و وايو چې د دې درخواست په ځواب کې ډېرو تصديو مثبت عکس العمل وښود. پدې اخرو کې د کاروبار ډېرو ريسانو خپل کاروبارونه د «عوام فريبي – ولس غلطولو» د ذهنيت پر بنا اداره کول. دوی د خپلي ګټې د اعظمي کيدو لپاره خپل کارګران استثمارول، چاپيريال يی ککړاوه ، په محصولاتو کې يې تقلب کاوه او غلطول يې کول. دوی دا هر څه د ګټې تر نوم لاندې تر سره کول. په اکثرو پرمختلليو هيوادونو کې دغه حالت اوس نشته. د دغه ډول فريب کاريو د مخنيوي يو دليل دولتي مقررات دي، خو بل دليل يې هم د تصديو د ټولنيز مسؤليت تحريک (Corporate Social Responsibility (CSR)) بلل کيږي.

د دغو اتحاديو د فعاليت له برکته اوس ميلونونه خلک پدې ښه پوهيږي او خبرتيا ځينې لري چې تصدی ګانې کوم ښه او کوم بد کارونه کولای شي. اخبارونه، مجلې، تلويزيونونه، راديوګاني او انترنيټ د تصديو د غلطو کړونو په اړه نظارت کوي،اعتراضونه نشروی او ټولنو ته د هغو په اړه معلومات وړاندې کوي. ډير شمير مشتريان له هغه ډول کمپنيو سره، چې ټولنو ته مضرې وي، له همکاريو مخ ګرزوي. د دغو غړونو يوه نتيجه دا شوه چې اکثره کاروباري تصديګانې دا خوښوي چې په ټولنه کي د ځان يو ښه تصوير ايجاد کړي. پدې توګه دغه کار د د تصديو د ټولنيز مسؤليت تصور نور هم قوي کړ.

د تصديو ټولنيز مسؤليت دوه بڼې لري: يو شکل يې د تصديو ضعيف مسؤليت بللای شو. د دغه ډول د تصدی ټولنيز مسؤليت طريقه دا وي چې « تر هغو چې ګټې ته مو تاوان نه وي، خلکو او د ځمکې کري ته ضرر نه رسوو». له دغو کمپنيو څخه چې د ټولنيز ضعيف مسؤليت د تصور پر بنا کار کوي، توقع دا وي چې دوی به مضر محصولات نه پلوري، د فابريکو ککړې اوبه به سندونو ته د تويدلو پر ځای په ځمکو کې خښوي، او دولتي مامورينو ته به بډې نه ورکوي.

د شرکتونو د ټولنيز مسؤليت د دوهم ډول، يعنی «قوی ټولنيز مسؤليت» بيا وايي چې « له خلکو او د ځمکي له کري سره ښيګڼه وکړي» (البته تر هغو چې ګټه مو کمه نه شي). دغه ډول کمپنی (شرکتونه يا تصديګاني) بياپه فعال ډول داسی فرصتونه لټوي چې په کاروبار کې يې نورو ته ګټه ورسيږي. د مثال په توګه ممکن دوی د «زرغونو محصولاتو[19]» توليد ته پراختيا ورکړي، خپلو کارکوونکو ته تعليمی او روغتيايي اسانتياوې برابرې کړي، او داسی نور نوښتونه حمايه کړي چې په کاروبارونو کې په دولتي مقرراتو کې شفافيت او عدالت را منځته کوي.

---

[18]. تصدي د انګليسی (Corporate – Corporation) لپاره کارول شوی ده. د نوم په توګه يي معنی کاروبار – تجارت او کمپنی ده ، خو د فعل په حيث يي معنی له لويو کمپنيو يا له يوي خاصې لويي کمپنۍ سره تړاو لرل دي (يعنی د کاروبار برخه يې کيدل).

[19]. زرغون محصولات (Green Products)ه غو محصولاتو ته وايي چې د دوام په ټوله موده کې، يعنی د هغه د توليد له پروسی څخه نيولي بيا د استعمال او استهلاک او له کاره لويدو تر وخته پوری يې چاپيريال ته د ضرر کچه ټيټه وي. مثلا د بانجانو روب چې په لاس کار کرل شويو داسي بانجانو څخه جوړ شوي وی کوم چې په طبعي سرو تقويه شوی او بيا د لمريزی انرژی په وسيله په چليدونکي دستګاوو کې توليد شوي وي. که دغه روب د په تيلو چليدونکي دستګا کې توليد شي، بيا ډير زرغون محصول نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال دا ده چې: ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د کاروبار په مشرانو کې د مثبت بدلون راوستلو لپاره یوه رهبری کوونکي قوه ده؟ ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت به هغه میکانیزم وي چې موږ یې په لټه کې یو، چې لږ تر لږه یو شمیر ټولنیز مشکلات حل کولای شي؟

د دې سوالونو ځواب، متاسفانه، چې «نه» ده. د دې ادعا لپاره څو (لاندې) دلایل موجود دي:

د ټولنیز مسؤلانه کاروبار تصور په یوه ښه نیت بنا وي، لکن یو شمیر متصدیان (د شریکتونو مالکان) له دغه تصور څخه سؤاستفاده کوي او ناوړه ګټه ځیني اخلي او د خپلو کمپنیو د ګټې لپاره مواد ځینی تولیدوي. داسي ښکاري چې د دوی کاروباري فلسفه دا وي چې: تر څو چې ممکنه وي ډیره ګټه تر لاسه کړه، ولو که غریبان استثمار هم کړي. خو بیا لدې ګټې څخه یوه وړه برخه د ټولنیزو مسایلو حل ته وقف کړه او یا داسي یو بنیاد جوړکړه چې داسي کارونه وکړي تر څو مو کمپنۍ نوره هم تقویه شي.بیا نو د خپل سخاوت په اړه ښه تبلیغات کولای شي[20].

دغه شان کمپنیو ته د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تصور د کړکۍ یوه پرده وي. په ځینو مواردو کې عین کمپنۍچې د ټولنیز مسؤلیت په لار کې یې یو سینټ اعانه ورکړي وي، ۹۹ سینټه بیا د ځان د ګټې پداسي پروژو لګوي چې ټولنیز مصایب لا پسي خرابوي. پدې ترتیب سره دغه نو بیا د ټولني د بهبود لپاره یو فارمول نشي کیدای.

یوڅو داسې کمپنۍ هم شته چې مالکان یې د زړه له کومې له ټولنیز بدلون سره علاقه لري. د دغسي کمپنیو شمیر مخ په زیاتیدو ده دا ځکه چې د مدیرانو ځوان نسل د کمپنیو دراس په موقفونو باندې را غلي دي. د پخوانیو په نسبت د دې وخت ځوان ریسان په تلویزیونو او انترنیټ کې د ټولنیزو مسایلو په اړه ښه آګاهي لري او له نړیوالو اندیښنو سره ښه همغږي لري. دوی د چاپیریال د بدلون، د ماشومو کارګرانو، د ایډز د خپریدا، دښځو حقوقو او نړیوال غربت په شان مسایلو ته پاملرنه کوي. کله چې دغه ځوانان د کمپنیو معاونان،ریسان او یا هم د کمپنیو عمومي ریسان وي، نو دوی دغه ډول اندیښنې دکمپنیو د بورد په مجالسو کې مطرح کوي. دغه ډول نوي مشران هڅې کوي چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د دوی د کاروبار د کاری فلسفی مرکزی هسته وګرزوي.

دغه د ښه نیت یوه هڅه ده . د کمپنیو مدیران هغه چاته مسؤل وي چې د کمپنیو مالکان وي -که هغه یو شخصي یا یو سهامي شرکت وي چې مالکانو یې د مالي ذخایرو له لاري پانګه پکې اچولي وي. په هریوه صورت کې د شرکتونو مالکان یوازي یو هدف لري: *باید د د وی د اچولي پانګې نغدي (پولي) ارزښت زیات شي*.نو هغه مدیران چې دوی استخدام کړي وي باید د کمپنۍ د یوې نتیجې (لاسته راوړنې) د راپور ورکولو کوشش وکړي: *د شرکت د ارزښت زیاتیدل*[21]! د شرکت د ارزښت زیاتیدل بیا یوازي د شرکت د ګټې د زیاتیدو له لاري ممکن وي. په حقیقت کې د شرکتو د ګټې اعظمي کیدل د شرکتونو د مدیرانو قانوني تعهد (مسؤلیت) وي ، مګر که مالکان کوم بل ډول ماموریت ور وسپاري.

هغه کاروباری شرکتونه چې د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت د ادعا په مطابقت کار کوي، په واقعیت کې په ملفوف یا هم صریح ډول پورته اصل عملي کوي[22]. په واقعیت کې دوی وایي چې: « موږ به د ټولنیز مسؤلیت په محوطه کې کار

---

[20]. زموږ په هیواد کې د دغه ډول په اصطلاح «خیریه نهادونو» په لسګونو مثالونه شته. د ماین پاکې په نوم مؤسسات چې خاوندان یې د «خیرد کار » په نوم میلیونران شول!

[21]. پانګه اچول یې باید ګټه ولري.

[22] یعنی خپلې ګټې مقدمي بولي او ټولنیز مسؤلیتونه بیا د اعظمي ګټې څخه وروسته جانبي مسؤلیت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو تر هغو چې دغه مسؤلیتونه زموږ د اعظمې ګټې د ترلاسه کولو خنډ نه وي». د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت یو شمیر هواداران ادعا کوي چې د ګټې ترلاسه کول او ټولنیز مسؤلیت له یو بل سره حتمي متضاد نه وي. دغه ډول ادعا کله کله سمه هم وي. په ځینو خاصو مواردو کې ممکنه ده چې د ټولنو اړتیاوې او د اعظمې ګټې فرصتونه سره متصادف شي.

اما هغه وخت چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت او ګټه سره همغږي ونلري، څه واقع کیږي؟ کله چې د بازار تقاضا او د ټولنو اوږدمهاله منافع له یو بل سره تضاد ولري ، څه واقع کیږي؟ شرکتونه په دغسي صورتونو کې څه کوي؟ تجربو ښودلې ده چې ګټه همیشه ګټونکې (برنده) وي. دا چې مدیران دشرکتونو مالکانو یا ساهمینو ته مسؤلیت لري، نو دوی *باید* ګټې ته لومړیتوب ورکړي. که دوی کمه ګټه د ټولینزي رفا په ځای ومني، نو مالکان به بیا دوی په غداري متهم کړي او د شرکت ټولنیز مسؤلیت به د شرکت د ګټې لپاره غیر مسؤلانه کړنه و بولي.

پدې ترتیب سره نو که د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت مدعیان د ټولنیز، مالي او چاپیریالي «درې خطي قاعدو» په هکله غږیږي، د کومو په اساس چې شرکتونه/ تصدی درجه بندي کیږی، په واقعیت کې یوازې یو معیار مهم وي: مالي ګټه!

په ۱۹۹۰ ومي لسیزی او بیا د نوي پیړۍ په پیل کې د موټر جوړولو امریکایي کمپنیو د SUVs په نوم غټ موټر جوړول چې جوړول یې ډیر زیات منابع ایجابوی او د تیلو مصرف یې هم زیات دی او پدې ترتیب د چاپیریال ککړتیا کې لویه ونډه لري، اما دا چې کمپنۍ د دغو موټرو له کاروبار څخه ډیره ګټه تر لاسه کوي، نو دغه ډول موټرونه لا ډیر مشهور دي او شرکتونه په میلیونونو دغه ډول موټرونه تولید او خرڅوي. SUVs د ټولنې، چاپیریال او نړۍ لپاره مضر دي، خو د موټر جوړولو د شرکتونو اساسی هدف ګټه ترلاسه کول دي، نو دوی بیا هم هغه څه ته ، چې ډیر غیرمسؤلانه عمل ده، دوام ورکوي.

دغه مثال د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت یو ډیر بنیادي مشکل بیانوي.شرکتونه د دوی د ماهیت له مخې داسې دي چې دټولنیزو مسایلو/ستونځو سره د معاملې وس نلري. د دې وجه دا نده چې د دکاروبارونو ریسان ځان پرست، حریص، او یا بد خلک دي، بلکه د مسئلې ریښه د کاروبار په ماهیت کې ده، نه د افرادو په ځانې مشخصاتو کې. په سرمایه داری /پانګه وال نظام کې د کاروبار د تصور په هسته کې هغه څه دي چې له ټولنیزو مسایلو (ستونځو) سره په یوه لار نشي تللای[23].

[23]. د هغه متل سره سم چې وایي: د بل غم د ځان ګټه – چې یو مړ نشي ، بل به موړ نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه داري نظام یو نیمګړي ټولنیز ساختار (جوړښت) ده

سرمایه دار/ی نظام د بشری ماهیت یو تنګ لید لري او داسي فرضوی چې بشر یو بعدي مخلوق ده، چې یوازي اعظمي ګټه پیژني.د آزاد بازار هغه عمومي پیژندل شوی تصور په واقعیت کې د بشر په دغه ډول یو بعدي اصل بنا شوی ده.

د آزاد بازار د تیوري منطق دا دی چې په ټولنه او نړی کې یوازي هغه وخت ښه تره برخه اخیستلای شئ چې د ځان لپاره ډیره برخه تر لاسه کړئ. د دغي نظریي معتقدین چې کله د تلویزیون په پرده غمجن خبرونه ګوري، نو دوی ددې پرځای چې تعجب وکړي چې آیا د اعظمي ګټې هڅي د ټولو علاج کیدای شی، خو دوی خپل دغه شکونه له نظره غورزوي او د دې پرځای په نړۍ کې د ټولو بدو پیښو ملامتیا د آزاد بازار په ناکامي کې بولي (یعنی هغه ځوک ملامتوي چې آزاد بازار یې نده عملي/کامیاب کړی). دوی خپل مغز داسي روزلی وي چې په ښه توګه یو عملي کوونکی آزاد بازار هیڅکله غیر مطلوب نتایج نه رامنځته کوي.

زه فکر کوم چې د بشري مسایلو(مصایبو) او ناوړه پیښو، علت به د «آزاد بازار ناکامي» نه وي، بلکې مسئله به تر دې ډیره ژوره وي. د بشر په اړه فرضیه د آزاد بازار نظریه په خپله یو «ناکام تصور» ده.

د کاروبار د سنتي (عرفي) نظریي له مخې انسان یو بعدي فاعل فرض شوی ، چې متشبث ګڼل شوی او توقع ځیني کیږي چې د کاروبار مشری وکړي. پدې ترتیب د دغې نظریې له مخې انسان د ژوند له مذهبي، احساسي، سیاسي او ټولنیزو اړخونو څخه منزوي شوی وي. له دغه ځایه انسان یوازي د یوه ماموریت لپاره ګومارل شوی چې د ګټې اعظمي کول دي. پدې نظریي کې هغه (انسان) د یو بل یو بعدي انسان پوسیله حمایه کیږي ، چې هغه پانګه اچوونکی وي، تر څو هغه خپل ماموریت سرته ورسوي. د اوسکار وایلډ[24] له خبرې سره سم، دوی د هرشي قیمت (نرخ) پیژني (په څو ده)، خو د هیڅ شی په ارزښت نه پوهیږي (څومره اهمیت لري).

زموږ اقتصادي نظریي د یو بعدي انسان نړۍ جوړه کړه چې د آزادبازار لوبې ته یې ژوند وقف شوی وي او هلته موفقیت بیا یوازې د ګټې په مرسته اندازه کیږي. دا چې موږ د هغې نظریي په وسیله ترغیب شوي یو چې هلته ګټه تعقیبوو، او یوازې ګټه د انسان د خوشالي موجب بلل کیږي، نو موږ په ډیر شوق او ذوق سره د هغې نظریي تقلید کوو او هڅه کوو چې ځان په یو بعدي انسان واړوو. د دې پر ځای چې نظریه له واقعیت څخه پیروي وکړي، موږ د فشار له لارې واقعیت له نظریي څخه پیروي کولو ته را بولو. پداسي حال کې چې واقعیت له تیوری سره ډیر فرق لري. خلک یو بعدي موجود نه، بلکې په مهیج او جالب ډول څو بعدي موجودات دي. د دوی احساسات عقاید، لومړیتوبونه، او د سلوک نور علایم (او عروض) په ډیره ښه توګه د هغو میلیونونو رنګونو له ماهیت سره مقایسه کیدای شي ، چې له دریو اولیه رنګونو څخه جوړیدای شي[25]. ځیني ډیر مشهور پانګه وال د علایقو مختلف ابعاد لري، چې دوی رهبري وي. د علایقو دغه مختلف ابعاد بیا دغه توجیه کوي چې ډیر مشهور او بانفوذه پانګه وال، لکه Andrew Carnegie او

---

[24]. اوسکار وایلډ (Oscar Wilde) د ایرلند یو مشهور شاعر، درامه نویس او ناول لیکونکئ وو چې د ۱۹ پیړی په پای کې یې ژوند کاوو او د خپل وخت د ادب یوه نامتو څیره بلل کیږي.

[25]. اساسي یا اولیه رنګونه د نورو رنګونو له ترکیب څخه نه ترلاسه کیږي او دري دي : سور – ژیړ او آبي. د دغو دریو اولیه رنګونو په خپل منځ کې له جوړه ایز او د دری واړو له ترکیب څخه اوه ثانویه رنګونه جوړیږي ثانویه رنګونه له منشور څخه د نوري طیف د تیریدو او انکسار له لاری لیدل کیدای شي.. د دغو ۷ ثانوی رنګونو له ترکیب څخه بیا نور میلیونونه رنګونه جوړیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Rockefellers څخه نیولي بیا تر Bill Gates پوري بالاخره د ګټې له لوبې څخه مخ اړوي او په نورو عالي اهدافو متمرکز کیږي.

زموږ د څو بعدي شخصیت د وجود معنی داده چې هر کاروبار نه یوازي باید د ګټې د اعظمي کیدو د یوازیني هدف لپاره وي.

۲. ټولنیز کاروبار : څه ده او څه نه ده؟

د دې لپاره چې سرمایه داری نظام تکمیل شي، مجبور یو چې یو بل ډول کاروبار مروج شي – هغه چې د بشر څو بعدي ماهیت مني او تصدیقوی یې. که موږ موجوده کمپنۍ **د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو په تصدیو** کې بیان کړو، نو د کاروبار نوي بڼه به ***ټولنیز کاروبار*** وبولو. متشبثین به ټولنیز کاروبار داسي عیاروي چې نه یوازی به محدوده ځاني ګټه لاسته راوړي، بلکې خاص ټولنیز اهداف باید هم تعقیب کړي.

د آزاد بازار بنیادګرایانو ته به دا لکه یو کفر ښکاره شي. د کاپیټالیزم په موجوده مذهب کې داسي کاروبار چې اهداف یې له ګټې ورها خوا نور څه وي، ځای نلري. له دغه سره سره ،که ټول کاروبارونه د اعظمي ګټې کاروبارونه هم نه وي، نو بیا هم په پوره اطمنان سره ویلای شو چې آزاد بازار به متضرر نشي. واضح خبره ده چې سرمایه داري نظام د اصلاح وړ دی ، او واضح ده چې د موجوده پانګه والي نظام شرایط ډېر لوړ دي (د تحمل وړ ندي)، چې دوام ورکړای شو (نو اصلاح ته یې اړتیا ده). پدې ټېنګار کول چې ټول کاروبارونه د هغو د تعریف سره سم (په ذات کې) حتمي باید د ګټې د اعظمي کیدو کاروبار وي، او دغه د یو فی البدیهه حقیقت په توګه منل شوی، دا معنی لري چې موږ داسې یوه نړۍ جوړه کړې چې د بشر څو بعدي ماهیت مو پکې له پامه غورزولی دی. د دې په نتیجه کې کاروبارونه زموږ د ډېرو مبتلابه تهدیدونکو مسایلو له حلولو څخه عاجز دي.

لازمه ده چې موږ انسان په حقیقیي توګه درک کړو او د هغه مختلف الوجهي توقعات (خواهشات) ومنو. د دې کار د ترسره کولو لپاره موږ باید داسي کاروبارونه تشویق او ایجاد کړو چې له شخصي ګټې ور ها خوا نور اهداف هم تعقیب کړي – داسي کاروبارونه چې په بشپړ ډول د چاپیریال او ټولنې مبتلا به مسایلو حل ته متعهد وي.

د اداري جوړښت له مخې دغه نوی ډول کاروبار په اساسي توګه د موجوده اعظمي ګټې د کاروبار په شان ده، خو د اهدافو له اړخه فرق ورسره لري. د نورو کاروبارونو په شان (دغه نوی کاروبار)کارګران استخداموي، محصولات او خدمات تولیدوي، او دغه تولیدات او محصولات مشتریانو ته د هغه له هدف سره په سم قیمت عرضه کوي. خو د هغه بنیادي هدف او د ارزونې معیارونه داسی وي چې ټولنیزي ګټې به (هغو ته چې ورسره تماس لري) ولري.کمپنۍ به ګټه تر لاسه کړي، خو پانګه وال چې دغه کمپنۍ حمایه کوي، بیا هیڅ ګټه نه تر لاسه کوي اما تر یو څه وخت وروسته به بیا خپله پانګه بیرته تر لاسه کړي- یعني پانګه وال د کمپنۍ په ګټه کې برخه نلري، خو خپله سرمایه تر یو څه وخت وروسته بیر ته تر لاسه کوي. نو ټولنیز کاروبار هغه کمپنۍ (شرکت) ده چې د ګټې د ترلاسه کولو په عوض د علت په وسیله رهنمایي کیږي او پدې وسیله د نړۍ د بدلون لپاره د یو بالقوه اجنټ په توګه عمل کوي.

ټولنیز کاروبار یو رضاکارانه (خیریه) عمل ندی، بلکې په هر مفهوم سره یو کاروبار ده. کله چې یو دغسې کاروبار خپل وضع شوي ټولنیز اهداف تر لاسه کړي، نو خپل ټول مصارف به هم تر لاسه کوي.څوک چې یو کاروبار په مخ وړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغه چا په نسبت چې یو خیریه کار کوي، بل ډول فکر او بل ډول کار کوي د ټولنیز کاروبار دغه ډول ماهیت د هغه ماهیت او په ټولنه کې د هغه اغیزې تعریفوي.

په نړۍ کې ډېر مؤسسات فعالیت کوي چې د ټولنیزو ګټو په ایجادولو باندي تمرکز لري. اکثرا له هغو څخه خپل مجموعي مصارف نشي اعاده کولای (تاوان کوي) غیر انتفاعي او غیر دولتي مؤسسات په خیریه اوقافو (صدقو)، د بنسټونو په اعانو یا هم دولتي حمایو باندي تکیه لري. د دوی اکثر قیادتونه متعهد افراد وي او د قدر وړ کارونه ترسره کوي. اما دا چې خپل مخارج د دوی له فعالیتونو څخه نشي پوره کولای، نو دوی مجبور وي چې د خپل وخت او انرژي یوه برخه د مصارفو لپاره د پیسو (مالي منابعو) په پیداکولو (اعانو جلبولو) تیرکړي.

ټولنیز کاروبار د مروج اعظمي ګټې د کاروبار د اصولو سره سم فعالیت کوي او پدې ترتیب هدف یې د خپلو ټولو مصارفو بشپړ او حتی تر هغو (مصارفو زیات) پوره کول وي ځکه چې تمرکز یې د داسې محصولاتو تولید او خدماتو عرضه کول وي چې ټولنیزي ګټې لري.د دغه هدف د تعقیبولو لپاره ټولنیز کاروبار په خپلو تولید شویو محصولاتو او عرضه شویو خدماتو یو فیس یا قیمت هم ږدي.

د ټولنیز کاروبار د تولید شویو محصولاتو یا عرضه شویو خدماتو څخه د ګټې ترلاسه کولو لپاره مختلفې طریقې شته چې لاندې یې یو څو مثالونه وړاندې کیږي:

- یو ټولنیز کاروبار به بازار کې د غریبو او خوارځواکو ماشومانو لپاره مقوي غذا او نور محصولات په ډېره ټیټه بیه تولیدوي. دغه ډول محصولت به ځکه ارزانه وي چې په لوکسو قیمتي مارکیټونو کې د سیالي لپاره قیمت بیه قوطیو او کارتنونو یا هم اعلانونو ته اړتیا نلري. برسیره پردې تولیدونکی شرکت یې هم د اعظمې ګټې په ترلاسه کولو مجبور نه وي.
- یو ټولنیز کاروبار د غریبو لپاره د روغتیایي بیمو پالیسۍ طرح کوي، او بازار ورته پیدا کوي او د غریبانو له وس سره سم روغتیایي خدمات وړاندي کوي (چې ډېر قیمتي نه وي).
- یو ټولنیز کاروبار د کلیوالي سیمو د اوسیدونکو لپاره د دوباره استعمال (استعمال مجدد) د انرژۍ سیستمونه په مناسب قیمت تهیه کوي، چې دغه کلیوالي ولسونه شاید په بله لاره (د مارکیت د لوړې بیې د وسایلو له لارې) د برښنا د استفادې څښتنان نشي.
- یو ټولنیز کاروبار په غریبو سیمو یا کم اغیزه سیاسي سیمو کې د مستعملو اوبو او یا هم فاضله جاتو د دوباره استعمال په مرسته ګټور محصولات تولیدوي ، چې د چاپیریال د ککړتیا مخه هم نیسي.

په دغو او نورو متصوره حالاتو کې د ټولنیز کاروبار شرکتونه یو محصول یا خدمت[26] وړاندې کوي، چې هم ګټه ځیني ترلاسه کیدای شي او هم د ټولنی غریب قشر او په مجموع کې ټولنې ته هم ګټه رسوي.

---

[26]. ډېر غیر ضروري مصارف په اعلانونو او فیشني لوکسو نغښتنو کیږي. د غربي نړي په ملي تلویزیونونو کې د نیم دقیقه ایز تجارتي اعلان اوسط قیمت ۱۱۵۰۰۰ دالره وي برسیره پردې د یو تجارتي اعلان د تولید (تیارولو) مصارف هم وي چې ۵۰۰۰ – ۲۰۰۰۰ ډالرو پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ه داسي پروژه چې يو ټولنيز هدف تعقيبوي، او په خپلو محصولاتو او خدماتو يو قيمت ږدي خو خپل بشپړ مخارج نشي پوره کولای، دغسي يوه پروژه په ټولنيز کاروبار کې نه حسابيږي. داسي پروژې چې خپل تاوان په اعانو او يا تخفيفاتو پوره کوي، بيا يو خيريه/رضاکارانه کاروبار بلل کيږي نه يو ټولنيز کاروبار.خو که دغه پروژه بيا خپل ټول مصارف په دوامداره توګه پوره کولای شي، دا نو بيا کاروباري نړۍ ته داخليږي چې هغه وخت بيا ټولنيز کاروبار وي.

کله چې د يوه ټولنيز هدف تعقيبوونکي پروژه د مالي اتکا د جاذبې له ساحې څخه راووزي، بيا نو الوتنې ته تياره وي. دغسي يوه پروژه بيا په خپلو پښو ولاړه وي او تقريبا د نامحدودې ودې او توسَعې ظرفيت لري. او دا چې ټولنيز کاروبار وده کوي، هغه ګټه چې ټولنی ته يې رسوی هم وده ورسره کوي.

نو يو ټولنيز کاروبارد يوه يو تشبثي کاروبار (تصدي) په بڼه طرح او عمل کوي چې توليد لري، خدمات وړاندې کوي، مشتريان لري، بازار لري، مخارج او عايدات لري، خو د «اعظمي ګټې» د اصل په عوض د «ټولنيزي ګټې» پر اصل بنا شوی وي. ټولنيز کاروبار د پانګه اچوونکي د ممکنه لوړې ګټې د ترلاسه کولو په ځای،   ټولنيز اهداف تر لاسه کول تعقيبوي.

د ټولنيز کاروبار ګټه په خپله په کاروبار کې پاته کيږي

ټولنيز کاروبار د خيريه يا غيردولتي مؤسسي او يا هم غير انتفاعي بنسټونو سره په يوه بل مهم اړخ کې هم تفاوت لري. د نادولتي مؤسساتو بر عکس او د مروج اعظمي ګټې کاروبار په شان ټولنيز کاروبار څښتنان لري، چې د خپلې پانګې د دوباره ترلاسه کولو مؤکلين او حقدار (او واکدار) بلل کيږي. ټولنيز کارروبار کيدای شي، يو او يا ډير مالکان ولري، او هم کيدای شي د يو ه تن ملکيت وي او يا هم مشارکت[27] وي او يا هم کيدای شي، يو يا څو پانګه اچوونکي يو ټولنيز کاروبار تمويلوي او د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره مسلکی مديران استخداموي.يو ټولنيز کاروبار کيدای شي د دولت او يا هم دکومې رضاکاره (خيريه) ټولنې او يا د دغسې موسساتو د مختلفو ترکيبونو څخه جوړ شوي نهادونه يې مالکان وی.

د بل هر کاروبار په شان، ټولنيز کاروبار هم نشي کولای چې په لايتناهي توګه تاواونونه و زغمي، خو هغه ګټه چې له ټولنيز کاروبار څخه تر لاسه کيږی، هغه چاته نه ورځی چې پانګونه يې پکی کړې وي، نو ټولنيز کاروبار د يوه تاوان نه کوونکي او غير قابل تقسيم (بې تاوانه او بې ويشه) کاروبار په بڼه تعريفولای شو. په بله ژبه د يوه ټولنيز کاروبار په نتيجه کې ترلاسه شوې يا توليد شوې ګټه د پانګه اچوونکو په عوض بيرته په کاروبار لګول کيږي. پدی ترتيب سره د ټولنيزکاروبار څخه د ترلاسه شوې ګټې څخه په ټولنه کې مطلوب د ټيټو بيو، ښه خدماتو او زيات لاسرسي په بڼه مستفيد کيږي.

په ټولنيزکاروبار کې منفعت (ګټه لرل) مهمه ده. تر څو چې له ټولنيز هدف سره مغايرت ونلري نو يو ټولنيز کاروبار بايد د دوو لاندې دلايلو له مخې ګټه وکړي: يو دا چې بايد قرضه بيرته تاديه کړي، او دوهم دا چې د اوږدمهاله ټولنيزو اهدافو تعقيب حمايه کړای شي.

[27]. مشارکت (Partnership) په کاروباري نړۍ کې د دوو يا څو تنو تر منځ په يوه کاروبار يا تجارت کې د رابطې معامله وي، چې په معيينو شرايطو يې توافق سره کړی وي. له شريکانو څخه هر يو پيسې، ملکيت (جايداد) ، خپل کاريا خپل فن پکې اچوي او په ګټه او تاوان کې سره ګډ وي. له مضاربت سره يې فرق دا دی چې د پيسو څښتن يو چاته پيسې ورکوي او هغه بل کس بيا خپل کار پکې کوی او د ګټې سهمونه يې معلوم وي، خو د اسلامي شريعت سره سم، په مضاربت کې د تاوان برخه د مزدور نه، بلکې د پيسو د څښتن له برخې څخه پوره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعظمي ګټې کاروبار د مروج شکل په شان، يو ټولنيز کاروبار بايد د اوږدمهاله کار د لارې نقشه ولري. د ګټې ترلاسه کول يو ټولنيز کاروبار پدې قادروي چې په مختلفو ابعادو کې (د خپل فعاليت) افق پراخ کړي ، مثلا خپل فعاليتونه نورو جغرافيوي سيمو ته و غزوي، د خپلو عرضه کوونکو محصولاتو يا خدماتو کيفيت ښه کړي، څيړنيزې او انکشافي هڅې وکړي، د پروسو مؤثريت زيات کړي، نوي تکنالوژۍ وکاروي، او يا هم د ټولنې کم عايده قشر ته د رسيدو لپاره د بازار موندنې په اړه نوښتونه وکاروي.

په هر صورت د ټولنيز کاروبار لپاره بنيادي کرښه دا وي چې د تاوان له تحمل کيدو څخه پرته خلکو او د مځکې کرې ته خدمت وکړای شي او په خاصه توګه زموږ د ټولنې لويدلو پرګنو ته په ممکنه ښه طريقه خدمات ورسوي.

دا چې يو ټولنيز کاروبار په څومره وخت کې خپله پانګه بيرته ترلاسه کوي، پخپله په پانګه اچوونکو او د ټولينز کاروبار په مديريت کولو پورې اړه لري. د پانګې د بيرته ترلاسه کولولپاره وړانديز شوې موده د پانګه اچوونې په لارښود کې تصريح شوي وي: کيدای شي ۵، ۱۰ او يا ۲۰ کاله وي. پانګه اچوونکی ممکن يو مناسب ټولنيز کاروبار انتخاب کړي او د کاروبار پيشبينې شويو اړتياو او د پانګه اچوونکي د خاص ټولنيز هدف ترجيحاتو ته په کتو سره په دغه متوقعه موده کې په وقفه ايز شکل پانګه اچونه وټاکي.

کله چې اچول شوې اوليه پانګه تلافي يعنې بيرته ترلاسه شي، نو بيا پانګه اچوونکي کولای شي فيصله وکړي چې څه ورباندې وکړي. دوی شايد دغه پيسې دوباره په عين ټولنيز کاروبار کې واچوي، په بل ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، او يا هم د اعظمي ګټې عادي مروج کاروبار ور باندې شروع کړي او يا يې هم د شخصي اهدافو لپاره وکاروي. په هر صورت کې دوی د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار مالکان ګڼل کيږي او د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار د شرکت د کنترول صلاحيت ور سره پاته وي.

دا سوال پاته کيږي چې پانګه اچوونکي نو ولې په ټولنيز کاروبار کې سرمايه بنده کړي؟ په عمومي توګه ويلای شو چې د خيريه کارونو په شان د شخصي ارضا او خوښي لپاره به خلک په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، بلکې د دوی خوښي او رضايت به تر خيريه کارونو حتی لا زيات ځکه وي چې هغه شرکت (کمپنۍ) چې دوی جوړه کړې ده خلکوته به مطلوبه ټولنيزې ګټې رسول دوام کوي او حتی لا زياتو خلکو ته به يې ورسوي. هغه بيليونونه ډالر چې خلک يې د نړۍ په مختلفو سيمو کې هر کال د اعانو په شکل خيريه ټولنو ته ورکوِي، د دې يو ثبوت او نښه ده چې خلک د دې تږي دي چې د دوی له پيسو څخه نورو انسانانو ته ګټه ورسيږي. اما ټولنيز کاروبار له خيريه او رضاکارانه ټولنو سره څو مهم تفاوتونه لري:

اول دا چې يو ټولنيز کاروبار چې پيل شي نو په خپلو پښو ولاړ وي او د دې اړتيا نه وی چې د دوام لپاره به يې هرکال نورې پيسې ورکو ل کيږي. ټولنيزکاروبار په خپله پرمخ ځي (روان وي)، په خپله دايمي وي او په خپله توسعه پيداکوي. کله چې بنسټ يې کيښودل شي، بيا نو خپلې ودې ته پخپله دوام ورکوي او تاسې د خپلو پيسو په مقابل کې لا ډيرې ټولنيزې ګټې ترلاسه کوي.

دوهم دا چې په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونکي خپله سرمايه بيرته تر لاسه کوي. بيا نو د دوی خوښه وی چې په عين کاروبار او يا بل ټولنيز کاروبار کې يې لګوي. پدغه ډول بيا نو له عين پيسو څخه امکان لري ډيره ټولنيزه ګټه ترلاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دغه یو ډول کاروبار دی نو کاروباري خلک دا یوه زړه راښکونکې موقع ګڼي او نه یوازې دا چې یوه ټولنیز کاروبار ته پیسې ورکوي، بلکې موقع یې بولي چې خپل کاروباری مهارتونه او نوښتونه هم د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره د نفوذ په توګه وکاروي او نه یواځې دا چې پانګه اچوونکی خپلې پیسې بیرته تر لاسه کوي، بلکې هغه د شرکت د مالک په حیث پاته کیږي او په راتلونکي کې د هغه شرکت د عمل د کړنلاري په اړه هم تصمیم نیسي. دا بیا په خپله یوه ډیر زړه راښکونکی هیله ده.

د ټولنیز کاروبار د لید پراخول

د تجارت په مارکیټ کې د ټولنیز کاروبار شاملیدلو سره بازارونه ناڅاپه نوي او زړه راښکونکي بدیلونهویني، او پدې توګه کاروباري مارکیټونه لازیات په زړه پوري، جالب، د مشغولتیا او سیالي محلونه ګرزي. ټولنیزې اندیښني (مسایل) د ګټې له هیلو سره د مساویانه اهمیت په لرلو سره کاروباري بازار ماحول ته داخلیږي، نه دا چې د عامه اړیکو د کړکۍ له لارې واوریدل شي (یعنی ټولنیز مسایل د کاروبار دګټې په شان د هغه برخه ګرزي).

ټولنیز کاروبار به په کاروباري بازار کې د مروج اعظمي ګټې د کاروبار سره یو ځای فعالیت کوي او د نورو عادي کاروبارونو په شان به له هغو سره رقابت کوي. مشتریان به د اجناسو او خدماتو د قیمتونو، کیفیت، لاسرسي، نوم او نښې او نورو هغو عواملو په اساس، چې په ورځني ژوند کې په مروج ډول د دوی په انتخاب اغیزي لري، تصمیم نیسي .

واضح خبره ده چې یو شمیر مشتریان به دې ته ترجیح ورکوي چې هغه مال واخلي چې ټولنیزي ګټې لري[28] لدې سره به ټولنیز کاروبار د ګټې د اعظمي کاروبارو سره داسې رقابت کوي لکه چې په معمول سرمایه داري نظام کې مروج دي او هغه کمپنۍ چې تر نورو ښه وي ، ممکن ګټونکي شي.

ټولنیز کاروبارونه به په خپل منځ کې هم رقابت لري، خو د تولنیزو کاروباري کمپنیو سیالي به د اعظمي ګټې د کاروبارونو تر منځ له سیالۍ سره ډیر فرق لري. دغه سیالي به د ګټې د زیاتیدو لپاره نه، بلکې د ټولنیز ګټو د زیاتیدو لپاره وي.پدې توګه به د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ رقابت د یو بل د مؤثریت او د خلکو د خدمت د ښه والي لپاره وي.د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ سیالي د محصولاتو او خدماتو د ښه او مناسب کیفیت له لارې د زیات ویاړ د ترلاسه کولو په منظور وي، نه دزیاتي ګټې د ترلاسه کولو په هیله.

دوه ډوله ټولنیز کاروبار

په اوسنۍ مرحله کې زه د ټولنیز کاروبار د دوه ډولونو وړاندیز کوم:

لومړی ډول هغه شرکتونه دي، چې تمرکز یې د ټولنیزو ګټو وړاندې کول وي ، نه د شرکت د مالک لپاره د ګټې اعظمي کیدل، او مالکان یې داسې افراد وي چې د ټولنیزو ګټو په لټه کې وي؛ لکه د فقر او غربت کموالی،د غریبانو لپاره روغتیایي خدمات، ټولنیزعدالت، نړیوال تداوم، او نور. دغه افراد په ټولنیز کاروبار کې د پانګه اچوونې له لارې رواني، هیجاني، او روحي خوشحالي لټوي، نه د ګټې ترلاسه کول.

---

[28] مثلا دا اوس د نړۍ په ډیرو برخو کي ډیر خلک زرغون محصولات خوښوي (د چاپیریال د ککړتیا د کمیدو په هیله)، یا هغه محصولات نه اخلي چې د ماشومانو د ارزان بیه مزد له لاري تولید شوي وي، یا محلي تولیداتو ته ترجیح ورکول تر څو محلي غریب قشر حمایه شي، او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ډول بیا د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو داسی کاروبار وي چې د غریبو یا زیان منونکو ملکیت وي. پدغه صورت کې ټولنیزې ګټې د کمپنیو له اسهامو څخه تر لاسه کیږي- د کمپنۍ د اسهامو ګټه غریبانو ته ورکول کیږي چې پدې ترتیب له دوی سره د فقر په له منځه وړلو او یا کمولو کې مرسته کوي.

لومړی ډول ټولنیزکاروبار ممکن غریبانو ته غذا، کور، روغتیایي خدمات، تعلیمي خدمات ، یا نور لازمي محصولات ورکړي تر څو له غریبو سره مرسته وشي. په دوهم ډول کاروبار کې بیا تولید شوي محصولات یا خدمات شاید ټولنیزې ګټې و نلري، اماد ملکیت له لاري یې ګټه ور ته رسیږي، ځکه د اسهامو مالکین یې غریبان او یا له پامه لویدلي خلک وي او ترلاسه شوې ګټه به له دوی سره مرسته وکړي چې له غربت څه راووزي. دغه ډول شراکت به د خاصو شفافو وضع شویو معیارونو په اساس تنظیم او د کمپنیو د ریسانو لخوا تقویه او عملي کیږي. پدې ترتیب سره هره ګټه چې د کمپنۍ له کاروبار څخه تر لاسه کیږي، هغه چاته ورځي چې اړتیا ورته لري.

فرض کړی چې په هیواد کې یوه غریب میشته کلیوالي سیمه د ورته نژدې سیمې له تجارتي او کارو باری بازار څخه د یوه سیند په وسیله جلا شوي وي. کلیوال نشي کولای چې په عادي او معمولو وسایلو له دغه سیند څخه تیر شي او یوازینۍ لاره به د دغه سیند له پاسه د یوه پل جوړول وي.

پدې ترتیب سره د نوموړې منزوي سیمې د کم عایده او غریبو خلکو محصولات بازار ته نه رسیږي. او دوی له ټولنیزې ناچاري سره مخامخ وي چې د دوی عاید کموي، په بازار کې پیداکیدونکو مناسبو موادو او تعلیمی او روغتیایي او نورو بنیادي خدماتو ته د دوی لاسرسی محدود وي. پدې مثال کې فرض کوو چې ملي او محلي حکومتي اداري دغه مشکل د بودیجې د نشتوالي، سیاسي بی تفاوتي او یا نورو نیمګړتیاو له وجي نشي حلولای. که څه هم دغه یو خیالي مثال دی خو د دریمي نړۍ[29] په ډیرو هیوادونو کې د موجوده وضعیت یوه ښه نمونه ده او موجود وضعیت ښه توضیح کوي.

اوس فرضوو چې یوه شخصي کمپنۍ جوړه شي چې د سیند لپاره یو لوی سرک او یو پل جوړ کړي، تر څو دغه منزوي سیمه د هیواد له بازار سره په مصؤنه توګه و نښلوي. دغه کمپنۍ له دوو اړخونو یو ټولنیز کاروبار بللای شو:

یو دا چې دغه کمپنۍ د غریبو او کم عایده اوسیدونکو لپاره په یوه مالیاتي تخفیف سره لاس رسۍ برابروي. پداسي حال کې چې د سیمې په منځني او مستعد قشر او لویو تجارتی مؤ سساتو به بشپړتجارتي مالیات حواله کوي. واضح ده چې د مستحقو خلکو د تشخیص لپاره به یو طرزالعمل موجود وي او هغوی ته به یو ډول پیژندکارت ورکوي چې د مالیاتي تخفیف مستحق وپیژندل شي.

د مالیاتو (د سرک او پُل ټیکس) څخه ترلاسه شوی عاید به د پله او سرک جوړولو او ترمیم په مصارفو لګیږي او د وخت په تیریدو سره به له دغي ګټې څخه د پانګه اچوونکي اولیه پانګه هم بیرته ځینې تادیه کړي. خو پانګه اچوونکي به نوره ګټه نه ځینې ترلاسه کوي.که تر دغه وروسته د ټیکس له لارې کومه ګټه تر لاسه کیږي، نو هغه به د نورو تاسیساتو لپاره کارول کیږي تر څو کلیوالي ټولنو ته یې ګټه ورسیږي.- مثلا نور سرکونه، پلونه او یا هم ځینې ټولنیز کاروبارونه چې د محلي اقتصاد ودې او کارموندنو ته ژمن وي.

---

[29]. د دریمي نړۍ اصطلاح په اصل کې د ساړه جنګ په دوره کې رامنځته شوي وه تر څو هغه ملتونه تفکیک شي چې نه د غربی (ناتو) او نه د شرقی (سوسیالستی) بلاکونو متحدان و. اما په اوسني حال کې دغه اصطلاح معمولا د پرمختللونکو هیوادونو د توضیح لپاره کاریږي، چې د اسیا، افریقا، لاتین امریکا او اوقیانوسیه (استرلیا شاوخوا) اکثر هیوادونه پکې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم شکل به دا وي چې د پله او لوی سرک د شرکت (کمپنۍ) ملکیت د سیمي کم عایده او غریبو اوسیدونکو ته ورکړل شي. کیدای شي چې دا کار په ټیټه بیه د سرک د ونډو (اسهامو) د خرڅولو له لاري تر سره شي. د سیمي غریبو اوکم عایده اوسیدونکو ته د کوچنیو قرض ورکوونکو نهادونو یا داسې قرضو له لاري تر سره شي چې د کمپنۍ له ګټې څخه به بیرته تادیه کیږي. د ټکس څخه نوره ترلاسه شوي ګټه به یا په سیمه کې په نورو نویو زیربنایي پروژو لګول کیږي او یا به د اسهامو د ګټې په بڼه غریبو او کم عایده شریکانو ته ورکول کیږي، کوم چې د کمپنۍ مالکان دي. پدې ترتیب سره به دغه اوسیدونکي مستقیمه مالي ګټه تر لاسه کړي.

ګرامین بانک غریبانو او کم عایده افرادو ته بې له ضمانت څخه او په کم مناسب قیمت کوچنۍ قرضي برابروي او پدې ترتیب سره دوی کولای شي چې خپل واړه کاروبارونه پیل او یا پراخ کړي چې بالاخره دوی له فقر څخه خلاصیږي. ګرامین بانک به د ګټې د اعظمي کیدو یو عادي کاروبار وای که چیري د لوړو پانګه لرونکو مالداره افرادو په لاس کې وای. خو داسي نده؛ د ګرامین بانک مالکان غریبان دي؛ ۹۴ ٪ د اسهامو شریکان یې پخپله قرضه اخیستونکي دي.

پدې لحاظ د مالیکینو د جوړښت او پاکي له مخي نو ګرامین بانک یو ټولنیز کاروبار ده.که د ګرامین بانک په شان یو لوی بانک د بنګله دیش د غریب قشر د ښځو ملکیت کیدای شي، نو همدا شان هر لوی شرکت هم د غریبو خلکو ملیکت کیدای شي (یعنی غریبان هم د هر لوی شرکت مالکان کیدای شي)، خو که موږ په صداقت سره د ملکیت د مدیریت یو عملي موډل په کار واچوو.

همدا راز یو ټولنیز کاروبار د غریبانو د ګټې لپاره دواړه شکلونه په ترکیبي ډول کارولای شي: یو داسي کاروباری پلان تعقیبول چې د تولید شویو محصولاتو او خدماتو او د خرڅلاو د ماهیت له مخې د ټولنیزو ګټو لپاره طرح شوی وي.؛ او همدا راز کیدای شي د غریبو او له پامه لویدلو خلکو ملکیت وي.

د ټولنیز کاروبار او د ټولنیز تشبث تفاوت

د ټولنیز تشبث مفهوم د هغو خلکو قوت سره یو ځای کوي چې غواړي یو شمیر ټولنیزو مسایلو ته لازمه توجه او پام را واړول شي او د حل په هکله یې یو څه وشي. دغه حرکت په نړۍ کې ډیر داسې خلک را منځ ته کوي چې غواړي له نورو سره د مرستي لپاره په زړه پوري کارونه وکړي. ګرامین بانک او اړوند نهادونه یې هم معمولا د دغسي یوه حرکت د سمبول په بڼه بلل کیږي.

لکن ټولنیز کاروبار او ټولنیز تشبث عین یو شی ندي. ټولنیز تشبث یوه جامع نظریه ده او د هر هغه نوښت او ابتکار په بڼه تعریف کیدای شي ، چې له خلکو سره مرسته کولای شي.

دغه ډول یو نوښت کیدای شي اقتصادي او یا غیر اقتصادي او یا هم د ګټې او بې ګټې په بڼه وي. ناروغانو ته وړیا درمل ویشل د ټولنیز تشبث یو مثال کیدای شي. همداراز په یوه کلي کې چې روغتیایي اسانتیاوې نه وي موجودي، د ګټې لپاره یو روغتیایي کلینیک جوړول هم یو ټولنیز تشبث ګڼل کیدای شي. په همدې ډول یو ټولنیز کاروبار شروع کول هم.

په بل عبارت، ټولنیز کاروبار د ټولنیز تشبث یو فرعي سیټ ده او ټو ل هغه خلک چې ټولنیز کاروبار چلوي، ټولنیز متشبثین هم دي. اما هر ټولنیز تشبث بیا په ټولنیز کاروبار کې نه راځي (مثلا ناروغانو ته وړیا درمل ویشل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور نوی ده، نو باور دا ده چې د ټولنيز تشبث نړيوال تحريک به لدې وروسته په ټولنيز کاروبار کې دلچسپي پيداکړي.

د ټولنيز تشبث تحريک ممکن د ټولنيز کاروبار د پيل او ارتقا لپاره زياته توجه وکړي او د هغه لپاره مناسب ابزار او نهادونه ايجاد او ترتيب کړي. يو شمير ټولنيز متشبثين او تشبثات کيدای شي په ټولنيز کاروبار واړول شي، ځکه چې د مروج شکل په نسبت به په نوې بڼه ډيره ټولنيزه ګټه و لري.

د مروج کاروبار او ټولنيزو اهدافو د ترکيب مخکينۍ هڅې

"ټولنيز کاروبار" يوه نظريه يا تيورتيک مفهوم نده، بلکه يو شمير ټولنيز کاروبارونه له پخوا څخه په نړۍ کې موجود وو چې ګرامين بانک او د هغه اړوند کمپني ګاني يې نموني دي. نور ټولنيز کاروبارونه هلته او دلته را څرګنديږي. ټولنيز کاروبار کيدای شي په ملي او بين المللي اقتصاد کې يو قوي لوبغاړی شي، خو د دغه هدف د ترلاسه کولو لپاره لا اوږده لاره پاته ده. به اوسني وخت کې هيڅا هم کاروبارونه د ټولنيزو اهدافو لپاره په اغيزمن ډول ندي عيارکړي. علت يې دا ده چې د ټولنيز کاروبار هغه اصلي تصور خو عام شوی لا پريږده ، چې موجود هم نده.

يوه هڅه چې منور بشری فکر په کاروباری مؤسساتو کې اچوي، کوپراتيفي تحريک[30] وو چيري چې کارګرو او مستهلکينو لاس سره يو کړی وو چې د کاروبار مالکان شي او هغه کوپراتيفي کاروبار ټولو ته د ګټې رسيدني لپاره مديريت کړي.

رابرت آون (Robert Own 1771 – 1850) چې په انګلستان او سکاتلند کې يې د مالوچو کارخانې لرلې، د کوپراتيفي تحريک مخکښ بلل کيږي. د صنعتي انقلاب په لومړيو لسيزو کې په انګلستان کې داسې عرف وو چې د کارخانو کارګرانو ته به مزدوري په نغدي بڼه نه ورکول کيده، بلکې يو کاغذ ورکول کيده او مزدوران مکلف وو چې چې د کارخانو په مربوطه مغازو کې د هغه کاغذ په عوض کې سودا واخلي، سره لدې چې بيه به يې لوړه او کيفيت به يې هم ټيټ وو. رابرت آون د کارګرانو له دغه ډول استثمار څخه دردېده چې بالاخره يې د کارګرانو د دغه ډول استثمار د مخنيوي لپاره عملي قدم واخيست. هغه په سکاتلند کې په خپله کارخانه کې يوه مغازه خلاصه کړه چې باکيفيته اجناس به په ښه بيه پکې خرڅيدل او کارګرو به اخيستل ، خو د خرڅلاو څخه تر لاسه شوې ګټه به بيا د ده د کارګرو تر منځ ويشل کيده. دغه حرکت او کار د کوپراتيفي تحريک نطفه بلل کيږي. د کوپراتيفي تحريک اصل دا وي چې کاروبار به د مشتريانو مالکيت وي، او د مشتريانو د ګټې لپاره به فعاليت کوي، نه ددې لپاره چې تجار ته يې ګټه ورسيږي. دغه ډول مغازي چې د رابرت آون د دغه ډول کوپراتيفي تصور په اساس فعاليت لري، په انګلستان او ډيرو اروپايي هيوادونو کې عامي دي.

---

[30]. تصدي (Enterprise) اصطلاح مختلفي معنی ګانې لري. په قاموسونو کې يې داسې تعريفوي: ۱. يوه پروژه يا عهده چې خاصه، مشکله، بيچلې او له خطرونو سره(پرمخاطره) وي. ۲. د يوې اقتصادي مؤسسې واحد يا فعاليت. هغې کاروباری مؤسسې ته وايي چې معمولا په مختلفو محلونو کې کمپنۍ ګانې لري خو په ګډه کار کوي چې د کمپنۍ اهداف او مرام تر لاسه کړي.
کوپراتيف (Cooperative, Corporation) دافرادو يو مستقل اتحاد وي چې په رضاکارانه توګه د دې لپاره سره يو ځای کيږي چې خپل ګډ انساني، کلتوري او ټولنيز ضرورتونه او ارزوګانې د مشترکو ملکيتي تصدی پوسيله ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپراتیفي تحریک د کارخانو د بي انصافه مالکانو لخوا د غریبو د استثمار سره د مقابلي لپاره را منځته شوی وو. لدې سره بیا هم د کوپراتیف تصور په ذاتي توګه له غریبو سره د مرستي کولو لپاره نه وو را پیدا شوی. پدې ترتیب سره کوپراتیفي کاروبارونه د مالکینو په اهدافو پورې اړه لري او کیدای شي د اعظمي ګټې د ترلاسه کیدو د کاروبار یو بل شکل هم وګرزي – که اغراض یې د کارګرو حمایه نه وي. که د خپل چارو کسانو په لاس کې ولویږي، نو بیا په محدودو لاسو د اقتصاد د کنترول وسیله ګرځي، نسبت دې ته چې په ټولنه کې له هر یوه سره مرسته وکړي.

یو بل حرکت چې هڅه یې د کاروبارونو اوښو ټولنیزو اهدافو ترکیب وو، د غیر انتفاعي مؤسساتو ایجادول وو، کوم چې د ټولنو لپاره مفید خدمات او محصولات خرڅوي. دغه ډول کمپنۍ هم په ریښتیني توګه ټولنیز کاروبارونه نه وي، ځکه چې دوی یوازې د خپل کاروبار (دعرضه کوونکو خدماتو او محصولاتو) د مصارفو یوه برخه پوره کوي، خو دوی پدې کاروبار کې ګټه نه کوي. پدې ترتیب سره دوی د خیریه رضاکارانه مرستو له جاذبې ځخه د فرار لازم سرعت نشي پیدا کولای (یعنی دا چې دوی خپل مصارف نشي پوره کولای (ځکه له خپل کاروبار ځخه ګټه نه لري)، نو دوی په خپلو پښو نشي دریدای او خیریه مرستو ته اړ وي). همدا راز دغه ډول کاروبار پانګه اچوونکي مالکان نلري، کوم چې د ټولنیز کاروبار ځانګړتیا او یوه مهمه ممیزه وي- یعنی یو ټولنیز کاروبار د پانګې د منابعو د پیداکولو له لارې چې ګټه هم تر لاسه کوي، او ددغې پانګې ځخه د ترلاسه شویې ګټې له لارې د ټولنیزو ګټو مفیدیت او مؤثریت یې دواړه تضمین شوی وي.

یو شمیر نورې هڅې د مروجو ګټې اخیستنې د کمپنیو د مدیرانو له خوا هم تر سره شوي وي، چې کمپنۍ د ټولنې د مسؤلیت په رڼا کې وچلوي. مثلا په ځینو مواردو کې کمپنیو د ګټو تر څنګ ټولنیزي ښیګڼې هم وړاندې کړې وي. په ریښتیني توګه د دغو کمپنیو د مالکانو اغراض او محرکات معلوم ندي، نو نشو ویلای چې یو ټولنیز کاروبار به وي او که نه؟ اما د اعظمي ګټې د کاروبار د ماهیت له مخې دغه ډول خدمات او ښیګڼې د پانګې له کموالي سره مخامخ کیدونکي وي.

په پای کې هیڅ یو له پورته توصیف شویو ساختارونو ځخه، یعنې کوپراتیف، غیر انتفاعي او یا هم د ټولنیز مسؤلیت درک کونکی د ګټې کاربارونه د ریښتیني ټولنیزکاروبار قوي ښیګڼې نشي وړاندې کولای. پدې ترتیب سره نړۍ د ټولنیزکاروبار دغسې نوې بڼې ته سترګې په لاره ده.

که د ټولنیزکاروبار تصور په نړۍ کې د آزاد بازار د اقتصاد په ټولو برخو کې ریښې و غزوي، نو بیا نړۍ د بدلیدو قابلیت پیداکولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز کاروبار به له کومه راځي؟

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور تر اوسه نوی او لا ډير مشهور شوی ندی، نو په سر کې دا ستونځمن ښکاري چې دا تصور کړو چې څوک او ولې به يو څوک داسي کاروبار ايجادوي؟موږ ټول له مروج او عنعنوي شرکتونو سره بلد يو او که مو خوښيږي او يا نه، خو داسی بولو چې موږ د دوی په ارزښتونو او محرکاتو پوهيږو. د ټولنيز کاروبار په اړه بيا داسی نده (موږ نه پوهيږو چې د داسی کاروبار ارزښتونه او محرکات به څه وي؟).

فکر کوم چې که موقع ورته مساعده شي، هر څوک په ټولنيز کاروبار کې د برخې اخيستنې ظرفيت لري. خلک د خپل (کاروباري) ژوند پالنه کوي او د نورو سرپرستي او پالنه هم کوي. بشر د خپل او نورو همنوعو د ژوند د ښه کيدو يو ذاتي او طبعي ميل لري، خو که وکولای شي. که زمينه ورته مساعده شي، نو خلک دا مرجح بولي چې له فقر، ناروغي، ناپوهي او له مصيبتونو څخه په خالي نړۍ کې و اوسيږي. دغه بشري حس د دې سبب کيږي چې خلک خپل بليونونه ډالر رضاراکانه خدماتو ته وقف کړي، د غير انتفاعي موسساتو د ايجاد لپاره بنيادونه (بنسټونه) جوړوي، د اولسی خدمتونو لپاره د خپل قيمتي وختونو بې شميره ساعتونه رضاکارانه کارونه کوي او (په ځينو حالاتوکې خو لا) په ټولنيز سکتور کې د کم معاشه وظيفو په خوښولو سره خپل شغلي سرنوشت وقف کوي. دغه ډول محرکات به د ټولنيزو کاروبارونو د ايجاد محرکات هم وي، خو چې يو ځل دغه تصور په عام ډول تفهيم او وپيژندل شي.

په راتلونکي کې د ټولنيز کاروبار د غوړيدو لپاره کيدای شي لاندي يو شمير خاصې منابع د يادولو ړ وي:

- کيدای شي موجوده مختلف الشکله او مختلف الحجمه کمپنيانې به وغواړي چې دوی خپل ټولنيز کاروبارونه پيل کړي.ځينې يې ممکن د دوی د موجوده «ټولنيز مسؤليت» د رسالت د يوې برخې په توګه د خپلې کلنۍ ګټې يوه برخه ټولنيز کاروبار ته وقف کړي. نور بيا شايد د نويو بازارونو د لټون او پيداکولو په هيله له غريبو سره د مرستي له لارې يو ټولنيز کاروبار پيل کړي. دغه ډله به يا خپل ځانته ټولنيز کاروبار، يا د نورو کمپنيو په مرسته او يا هم د ټولنيز کاروبار د متخصصو متشبثينو سره په همکارۍ کې کوم ټولنيز کاروبار ايجادوي.
- ټولنيز بنسټونه (خيريه مؤسسات) ممکن د دوی د خيريه کار سره موازي خو په ځانته بڼه[31]، د ټولنيز کاروبار د ايجاد لپاره د پيسو صندقونه ايجاد کړي[32]. د ټولنيز کاروبار ګټه دا ده چې که څه هم دغه کاروبار ټولنيزي ګټې توليدوي خو پيسې يې نه ضايع کيږی او پدې ترتيب سره د ټولنيزو بنسټونو د ښو کارونو وړتيا تقويه کوي.
- د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو دمعمولو کاروبارونو په حوزه کې يو شمير مجرب متشبثين (کامياب کاروباريان) شايد دا خوښ کړي چې خپل استعدادونه، نوښتونه او د مديريت مهارت د ټولنيزو کاروبارونو په تاسيسولو او

[31]. مثلا د افغانستان لپاره د سويډن کميټه چې د عادي خيريه کارونو تر څنګ يې غريبو متشبثينو ته د کاروبار د ايجاد لپاه وړيا قرضې ورکولی. د قرض کوونکو سره به تعهد کيده چې اصل سرمايه به بيرته په موعده قسطونو بيرته سويډن کميټی ته ورکوي. افغانستان لپاره د سويډن کميټي له دريو ليسزو راهيسي په يو شمير محدودو کليوالي سيمو کې د وړو متشببثينو سره د وړو قرضو پروژه پيل کړي وه. نتيجه يي يوې څيړنی ته اړتيا لری چې مؤثريت يې معلوم شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلولو کې و ازمايی. د دوی مشوقات شايد دا وي چې هغې ټولنې ته بيرته يو څه ورکړي چې دوی پکې آباد شول (پيسي يې پيداکړي)[33] او يا د کوم نوي کاروبار کولو وسوسه ولري .

- نړيوال او بين الدولي انکشافي تمويلونکې منابع له ملي خيريه پروگرامونو څخه نيولې بيا تر نړيوال بانک او ساحوی بانکونو پورې شايد د دوی د مرستو په ترلاسه کوونکو هيوادانو يا سيمه او يا هم ساحوي سطحه باندې د ټولنيزو کاروباري نوښتونو د ايجاد لپاره يوه برخه بوديجه تخصيص کړي. نړيوال بانک او ساحوي بانکونه کولای شي چې د ټولنيزکاروبارونو د ايجادولو لپاره مالي مرستی چمتو کړي.
- دولتونه کولای شي چې د ټولنيزو کاروبارونو د حمايې لپاره انکشافي بودجه تهيه کړي[34].
- دمستعدو او مالداره متقاعدينو لپاره ټولنيز کاروبار شايد د پانګه اچونې يو جذاب فرصت او موقع وي. همدا راز هغو کسانوته چې ډير مال په ميراث ورپاته شوی وي، شايد په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچول يا يو ټولنيز کار پيلول يوه ښه مفکوره وبلل شي.
- دلوړو تحصيلاتو يا تجارتی نهادونو ځوان فارغان شايد د ګټې د ترلاسه کيدونکو مروجو کاروبارونو په عوض ټولنيز کاروبار د دې لپاره خوښ کړي چې د نړۍ د بدليدو خيالونه يې هڅوي او غواړي چې نړۍ بدله کړي.

د ټولنيز کاروبار تصور د ځوان کهول لپاره په ټوله نړۍ کې، او په خاصه په آبادو هيوادونو کې شايد يو په زړه پورې کاروبار وبريښي.ځوان کهول په موجوده سرمايه داري نړۍ کې ناهيلی دی، ځکه چې د دوی د علاقې د جذب لپاره داسې څه پکې نشته. يواځې د مشتريانو د خوښې لپاره محصولات توليدول او ګټه ترلاسه کول شايد د ځوان کهول لپاره کوم خاص هدف نه وي. دغه خلاوې به د ټولنيز کاروبار په وسيله ډکيدای شي.

د دومره ډيرو منابعو په نظر کې نيولو سره زه وړاندوينه کوم چې ټولنيز کاروبار به په څو راتلونکو کلونو کې د کاروباري نړۍ په صحنه کې يو معمو ل رنګ او ځانګړتيا وګرځي.

---

[33]. د آغاخان فاونډيشن (بنسټ) شايد د ګټې د يوه کاروبار، چې ټولنيز کاروبارونه هم کوي، يو مثال وي. آغاخان فاونډيشن د لويو قراردادونو او د انکشافي پروژو له لارې ښه مالي امکانات تر لاسه کوي، خو ورسره بيا په هغو غريبو ټولنو کې چې دغه پروژې عملي کوی، خيريه نهادونه هم چلوي چې ځينی يې ټولنيز کاروبارونه هم وي – مثلا غريبو ته د وړو تشبثاتو د ايجاد لپاره بی سوده قرضې ورکول.

[34]. په افغانستان کې د کليو د پراختيا بانک او زراعتي بانک يې کيدای شي مثالونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر څو وجهي مخلوق ده

کیدای شی مو ږ د ټولنې په اړه د اقتصاد پوهانو هغه تنگ لید پدې فرضیې سره غني کړای شو چې خلک دوه ډوله و بولو: یو هغه خلک چې غواړي اعظمي گټه ترلاسه کړي، او بل هغه خلک چې غواړي ټولنیزې گټې ایجاد کړي او خلکو او د مځکې سیارې ته ښه کارونه وکړي. خو د دغه نوې فرضیې سره بیا هم موږ د یو بعدي خلکو په نړۍ کې پاته کیږو – یواځې د یو بعدي خلکو دوه ډوله دکلاسیک اقتصادی لید بر عکس چې یواځې بشر یو ډول مخلوق بولي (هر څوک یواځې د گټې او هغه هم د اعظمي گټې په لټه کې وي).

په حقیقی په دنیا کې یواځې د یو بعدي انسان دوه ډولونه نه دي، بلکې انسان یواځې یو ډول شخصیت ده چې خلک یو، دوه، درې او یا زیات ډولونه علایق او اهداف لري او دی یې په بدلیدونکې ډول په مختلفو درجو سره مخکې بیایي. د اسانتیا لپاره کولای شو چې دغه علایق په دوو لویو کتیگوریو وویشو – خپله گټه او ټولنیزه گټه، کوم چې له هغه دوه ډوله کاروبار سره مطابقت کوي چې موږ د کتاب پدې فصل کې توضیح کړل: د اعظمي گټې د ترلاسه کولو کاروبار او ټولنیز کاروبار.

افراد، کمپنیانې او یا هم پانگه اچوونکي به څه ډول له دغو دوو کاروباري بهیرونو څخه یو انتخاب کړي؟ له ښه مرغه چې خلک یواځې یو له دغو دوو بدیلونه څخه د حتمي انتخاب په حالت کې نه دي- یعنی یا دغه یا هغه - په اکثرو حالاتو کې خلکو ته دا موقع مساعده وي چې په عین حال کې په دواړو دغو بهیرونو کې برخه ولري- البته دا چې افراد په یوه زماني وقفه کې کوم ډول اهدافو ته ډیر ارزښت ورکوي او مرجح یې بولي، افراد به په مختلف تناسب سره په هریوه له دغو بهیرونو کې برخه ولري. مثلا:

- یو پانگه اچونکۍ شاید یوه برخه خپله پانگه د اعظمي گټې په کاروبار کې ولگوي، او د خپلې پانگې بله برخه بیا په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د یوې کمپنۍ د ریسانو بورډ شاید تصمیم ونیسي چې د کمپنۍ د کال د گټې یوه برخه د خپل کاروبار د پراخولو لپاره په مارکیټ کې ولگوي، (مثلا بله کمپنۍ واخلي او یا موجوده کمپنۍ پراخه کړي) او د گټې پاته برخه په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د کوم خیریه نهاد د محسنینو د بورد غړي ممکن د ترلاسه شویو هدایاوو یوه برخه پداسې ټولنیز کاروبار کې ولگوي چې د دوی د نهاد له اهدافو سره مغایرت نلري.
- حتی د کاري ژوند په مورد کې هم یو څوک ممکن د یو څه وخت لپاره د اعظمي گټې په کاروباري ساحه کې کار وکړي، بل وخت بیا د غیر دولتي مؤسساتو په ساحه او بل وخت بیا د ټولنیز کاروبار په ساحو کې مصروفیت ولري.

دا ویره نشته چې یو څوک د پانگه اچوونې او یا کاري ژوند په مورد کې حتمي باید د دغو دوو یو بعدي بشري سلوک له موډلونو څخه یو انتخاب کړي. بشر یو څو بعدي مخلوق ده او هغه کاروباري موډلونه چې موږ یې پیژنو هم باید په معادله توگه متنوع وي. ټولنیز کاروبار د یوه بدیل په توگه درک کول او تشویقول به له هغه سره مرسته وکړي.(د بشر له څوبعدی ماهیت سره).

پــــــــــــای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکنې پایلې او نتایج د افغانستان په شان د هیواد لپاره

د ټولنيز کاروبار مفهوم د غريب قشر له کاروباری استعدادونو څخه د کا راخيستلو لپاره زمينه برابرول دي. دا چې غريب قشر سرمايه نلري، نو د سرمايه داری نظام د تصور له مخي دغه قشر يوازی استخدام کيدای شی (يوازی مزدوري کولای شي)، پداسي حال کې چې هر څوک د کاروبار استعداد لري، خو وسايل (پانګه) نلري. د دې لپاره چې د ټولني غريب قشر کاروبار وکړای شي او هم نورو ته کارونه ايجاد کړای شي، دوی ته بايد مالي مرسته مهيا شي. د نړۍ په بانکي نظامونو کې معمولا بانکې قرضه ترلاسه کول له يوې خوا ضمانت غواړي او له بلي خوا معيينه فيصدي سود ورکول ايجابوي، چې پدې ترتيب سره د ټولنې غريب قشر د کاروبار لپاره پانګه نه شي ترلاسه کولای.

د ټولنيز کاروبار له تصور سره سم، د ټولني غريب قشر ته بايد د بانکدارانو، بانکونو يا د ټولنې د متمويلو او مستعدو افرادو لخوا د «قرض حسنه» په شرايطو آسانه مالي امکانات ورکړل شي، تر څو دوی په انفرداي او يا په ګډه سره يو کاروبار وربانديي شروع کړي. په قرض ورکولو برسيره دغه ډول افراد بايد کاروبار کولو ته هم تشويق شي، يعنی د قرض اخيستلو لپاره قرضه اخيستونکي بايد د يو ډول کاروبار تر سره کولو پلان ولري تر څو قرضه ترلاسه کړای شي.

زموږ هيوادوال له يوي خوا په طبعی توګه متشبث او زيارکښ وګړي دي او له بلي خوا د آزاد کاروبار کولو جرآت هم لري. زموږ د هيوادوالو آزاد طبعيت (د هيواد په تير تاريخ کې په ريښتينی معنی د پيوډالي او سرمايه درای نظام نه موجوديت) او هم د اسلامې ارزښتونو څخه د الهام له برکته د ټولنيز کاروبار لپاره ښه آماده ښکاري، خو حمايي، تشويق او بازار موندني ته لويه اړتيا ليدل کيږی. د لازمې سرمايې آسانتياوي به له دوی سره ډيره مرسته وکړي چې د وړو کاربارونو ګټه ولري.

د قرضي د تهيه کولو لپاره د ګرامين بانک د تجربو په شان په هيواد کې کيدای شی چې مختلف جوړښتونه وکارول شي، چې لاندي يې څو مثالونه دي:

- د هيواد متمول او شتمن متقی اشخاص تشويق شي چې د خپلو سرمايو يوه برخه د هيواد په يوه بانک کی واچوي تر څو غريب وګړي د کاروبار د ترسره کولو لپاره قرضه ځينی واخلي؛
- په هيواد کې د کليو د پرا ختيا بانک کيدای شي د غريبو د کاروبار لپاه قرضه ورکول رايج کړي؛
- د نړی شتمن وګړي د بشری او يا اسلامی احساس له مخې تشويق او جلب شي تر څو په دغه ډول بانکونو کې يوه څه سرمايې واچوي؛
- کيدای شي سرمايه اچوونکې له غريبو سره په ګډه ټولنيز کاروبار ونه شرع کړي.

يو شمير واړه کاروبارونه او تشبثات چې د سرمايي د تهيه کولو په صورت کې په ټول هيواد، او په خاصه کليوالي سيمو کې، مناسب ليدل کيږي، کيدای شي په لاندی برخو کې وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. د کرنې او مالداري په برخه کې:

- له غریبو کم زمینه او بی کسه کلیوالی کورنیو سره مرسته کول چې په خپلو کمو مځکو (یا دولتی غیر زراعتي ملکی مځکو)کې کورنۍ باغچې، قیمت بیه طبې بوټي (زعفران، انجه، ادرک (زنجبیل)، الوویرا، او نور وکرلای شی؛
- په کورونو کې د چرگو او هگیو کوچني فارمونه جوړول؛
- په یو شمیر سیمو کې د طبعي ځنگلونو او بوټو پالنه او ساتنه (کیدای شي محلی حاکمان او د زراعت وزرات یي یو لوی پیمانه پلان جوړ کړي او له اوسیدونکو سره مالي مرسته وکړي چې هغه طبعي نایاب ځنگونه او بوټي وساتی او توسعه ورکړي)؛
- د شمسي انرژی کوچني پلانتونه جوړول او په محلي سطحه په کورونو یا وړو صنعتي کارځایونو خرڅول؛
- په محلي سطحه د طبعي میوو پروسیس کول (مثلا د زنغوزیو، پستې، بادامو یا چارمغزو پخول، سپینول، پاکت بندي کول، کارتن کول او صدور ته تیارول)؛
- د میو مربع، جوس یا هم کانسرو جوړولو کاروبار تمویل او تشویقول.
- د حیواني پوستکو پخول او پروسیس کول؛
- د شاتو مچیو، وریښمو چنجیو یا هم ماهې پالني فارمونو په شان واړه کاروبارونه تشویقول او تمویلول؛
- او نور.

۲. د صنعت او تولیداتو په برخه کې:

ټول هغه واړه صنعتي محصولات چې اومه مواد یې په هیواد کې پیداکیږي او تولید یې لوړپیمانه تخنیکې پوهه او پیچلتیا نه ایجابوی او په هیواد کې کافي مصرف لري، د ټولنیز کاروبار له لاري په اسانۍ تمویل، تشویق او ایجادیدلای شي. مثلا: برقي سایکټونه، سویچونه، برقی اوتو، منقلونه، حتی شمسي پلاټونه او نور.

د صنعتي او زراعتي هر ډول ټولنیز کاروبار لپاره لازمې بریښنا د شمسي پلاټونو له لاري په هره سیمه کې په محلي توگه ترلاسه کیدای شي . برسیره پر دې په کلیوالي سیمو کې د محلونو کرایه هم هیڅ او یا کمه وي، نو باور داده چې د ښه کیفیت د تولیداتو قیمت به هم د وارد شویو موادو په نسبت ټیټ وي. له دغه ځایه څخه د ښه رقابت لپاره به یوازي د محصولاتو ښه کیفیت لازم او کافي وي.

و من الله تفیق

منصوری

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library